
PROFESOR HENRYK LESIŃSKI, PIERWSZY REDAKTOR NACZELNY
„PRZEGLĄDU ZACHODNIOPOMORSKIEGO”. W 100. ROCZNICĘ URODZIN

TOMASZ ŚLEPOWROŃSKI

ORCID: 0000-0001-6498-4617

Uniwersytet Szczeciński

tomasz.slepowronski@usz.edu.pl

Dorobek naukowy Henryka Lesińskiego na tle polskiej historiografii Pomorza Zachodniego

Słowa kluczowe: Historiografia Pomorza Zachodniego, Pomorze Zachodnie po 1945 r., historia nauki, szczecińskie środowisko historyczne

Keywords: Historiography of Western Pomerania, Western Pomerania after 1945, history of science, Szczecin historical community

Badania poświęcone historii polskiej historiografii na Pomorzu Zachodnim mają już długą tradycję i oprócz wielu prac przyczynkarskich¹ zaowocowały dwoma

¹ M.in.: Zdzisław Kaczmarek, „Z dziejów polskich badań nad historią Pomorza Zachodniego”, w: *Pomorze Zachodnie – nasza ziemia ojczysta*, red. Kazimierz Ślaski (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1960), 9–14; Andrzej Czarnik, „Pomorze Zachodnie w 30-lecie PRL – stan badań i postulaty badawcze”, *Rocznik Koszaliński* (dalej: *RK*) (1965): 15–21; Kazimierz Ślaski, „Osiągnięcia historiografii Pomorza w Polsce Ludowej”, *Przegląd Zachodniopomorski* (dalej: *PZP*) 19 (1965), 4: 5–19; Bogdan Dopierała, „Polacy na Pomorzu Zachodnim w latach 1918–1945. Stan badań i postulaty badawcze”, *PZP* 20 (1968), 4: 5–17; Józef Lindmajer, „Historiografia Pomorza Zachodniego 1945–1968”, *RK* (1968), 5: 189–214; Henryk Lesiński, „Dzieje Bałtyku w pracach szczecińskiego środowiska historyków”, *Zapiski Historyczne* (dalej: *ZapH*) 35 (1970), 1: 218–220; Bogdan Wachowiak, „Dzieje Pomorza Zachodniego do XIII w. do połowy XVII wieku w powojennej historiografii polskiej i obcej”, *PZP* 20 (1975), 2: 161–174; Jan Maria Piskorski, „Pommern bis zum Ende des 30-jährigen Krieges in der Geschichtsschreibung Nordpolens”, *ZapH* 57 (1992), 1: 37–61; Edward Włodarczyk, „Die Hauptrichtungen der nordpolnischen Forschungen über die Geschichte Pommerns (von der Mitte des 17. bis zur Mitte 20. Jahrhunderts)“, *ZapH* 57 (1992), 1: 205–220; Jörg Hackmann, „Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns“, *Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 41 (1993): 109–116; Gerard Labuda, „O założeniach programowych syntezy *Historia Pomorza*”, *ZapH* 67 (2002), 3–4: 177–195; Bogdan Wachowiak, „Pomorze w polskich badaniach historycznych lat 1953–2002 (pięćdziesięciolecie Zakładu Historii

monografiemi. Pierwsza, napisana przez Zdzisława Chmielewskiego, zogniskowana jest na polskim piśmiennictwie po 1945 roku i poświęcona jest głównie planom badawczym oraz efektom pracy historyków². W drugiej, późniejszej, której autorem jest piszący te słowa, porównano dorobek historiograficzny polskich i wschodnioniemieckich historyków, a położono w niej nacisk na dzieje instytucji i organizację badań³. W obu publikacjach ważne miejsce zajmuje Henryk Lesiński, urodzony w 1923 roku w Gnieźnie historyk, uznawany za jednego z Ojców-Założycieli szczecińskiego środowiska historycznego⁴. Jako długoletni dyrektor Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie (dalej: WAP), jeden z założycieli Szczecińskiego Towarzystwa Naukowego (dalej: STN) i przewodniczący jego Wydziału I Nauk Humanistycznych, drugi w historii prezes szczecińskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, rektor Wyższej Szkoły Nauczycielskiej w Szczecinie (dalej: WSN), a następnie Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie (dalej: WSP), dyrektor Instytutu Historycznego w WSP, a po przekształceniu – na Uniwersytecie Szczecińskim, gdzie pełnił także funkcję dziekana Wydziału Humanistycznego, założyciel i redaktor naczelny czasopisma naukowego „Szczecin” i (później „Przegląd Zachodniopomorski”),⁵ odcisnął wyraźne piętno na rozwoju zachodniopomorskiej historiografii.

Niniejszy artykuł dotyczy działalności naukowej H. Lesińskiego, której, w dotychczasowej literaturze przedmiotu, nie poświęcano należytej uwagi. Chwalebnym wyjątkiem jest artykuł Radosława Gazińskiego, zawierający omówienie najważniejszych wątków badawczych szczecińskiego historyka⁶. Autor tego tekstu dokonał pierwszych ocen dorobku, które po niemal 20 latach są jak najbardziej aktualne, wymagają jednak pewnych uzupełnień. Przedwczesna śmierć H. Lesińskiego w 1994 roku przyczyniła się do powstania kilku tekstów, których autorzy, przyjaciele,

Pomorza PAN)”, *Acta Cassubiana* (dalej: AC) 4 (2002): 277–294; Włodzimierz Stępiński, „Die polnische Forschung über die Geschichte Pommerns im 19. und 20. Jahrhundert. Forschungsstand und Forschungsprobleme”, w: *Pommern. Geschichte – Kultur – Wissenschaft (2. Kolloquium zur Pommerschen Geschichte 13. Und 14. September 1991)*, (Greifswald: Verlag Historisches Institut der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, 1991), 23–36; tenże, „Czasopiśmiennictwo historyczne Pomorza Zachodniego od drugiej połowy XIX wieku po czasy współczesne”, *ZapH* 63 (1998), 2: 43–84.

² Zdzisław Chmielewski, *Historiografia zachodniopomorska 1945–1985* (Szczecin: STN, 1989).

³ Tomasz Ślepowroński, *Polska i wschodniemiecka historiografia Pomorza Zachodniego (1945–1970). Instytucje – koncepcje – badania* (Szczecin: Zapol, 2008).

⁴ Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, „Henryk Lesiński. Gniezno, 25 Listopada 1923 – Szczecin, 7 sierpnia 1994 roku. Uczony, historyk archiwista, organizator życia naukowego, wydawca. Życie i dzieło”, *PZP* (2010), 1: 134.

⁵ Tadeusz Białecki, „Henryk Lesiński (25 XI 1923 Gniezno – 7 VIII 1994 Szczecin)”, w: *Encyklopedia Szczecina*, t. 1, red. Tadeusz Białecki (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1999), 534.

⁶ Radosław Gaziński, „Profesor Henryk Lesiński jako historyk”, *PZP* 39 (1995), 2: 13–35.

koledzy i uczniowie żegnali Profesora⁷. Z okazji 85. urodzin H. Lesińskiego wydano w 2010 roku publikację „Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński, uczonego życie i dzieło”, zawierającą wspomnienia jego przyjaciół oraz kilka artykułów poświęconych jego działalności organizacyjnej, wybranym wątkom twórczości oraz tematom badawczym powiązanim z jego dorobkiem⁸. Publikacja to efekt konferencji naukowej, która odbyła się w Szczecinie w 2008 roku⁹. Autor tych słów wydał także artykuł, w którym zestawiał postacie dwóch wybitnych pomorzoznawców żyjących w Polsce i NRD – H. Lesińskiego i Johanna Schildhauera z Greifswaldu. Artykuł dotyczył przede wszystkim analizy aktywności badaczy jako liderów lokalnych środowisk historycznych oraz uwarunkowań związanych z funkcjonowaniem w ramach państw socjalistycznych¹⁰. W niniejszym artykule autor dokonuje analizy dorobku badawczego H. Lesińskiego w kontekście zmian zachodzących w polskiej historiografii Pomorza Zachodniego. Autor chce wskazać miejsce, jakie w rozwijającym się szczecińskim środowisku dziejopisarskim zajmuje H. Lesiński, jako historyk-pomorzoznawca, twórca koncepcji odkrywających regionalną przeszłość, badacz wpływający na dokonania innych naukowców.

Wypada powtórzyć za R. Gazińskim, że H. Lesiński niemal całą twórczość poświęcił Pomorzu Zachodniemu – od czasów średniowiecznych, z czasem rozszerzając swoje zainteresowania badawcze o epokę nowożytną. Niewątpliwie wynikało to z wpływu wybitnych polskich historyków, jego bezpośrednich mistrzów z czasów studiów – Gerarda Labudy i Władysława Kowalenko¹¹. Na szczególną rolę tego ostatniego zwrócił uwagę Bogdan Wachowiak, kolega i przyjaciel ze studiów H. Lesińskiego. W. Kowalenko nie tylko zaszczepił fascynację w młodych historykach wczesnośredniowieczną przeszłością Pomorza, dziejami żeglugi i historią gospodarczą, ale zdobywał też środki finansowe na wyprawy turystyczno-naukowe swoich semi-

⁷ Lucyna Turek-Kwiatkowska, Kazimierz Kozłowski, „Profesor Henryk Lesiński jako archiwista i organizator życia naukowego oraz kulturalnego w środowisku szczecińskim”, *PZP* 39 (1995), 2: 7–21; Radosław Gaziński, „Henryk Lesiński (1923–1994)”, *ZapH* 40 (1995), 4: 195–197; Bogdan Wachowiak, „Henryk Lesiński (1923–1994)”, *Studia Historica Slavo-Germanica* 20 (1995): 238–239; Kazimierz Kozłowski, „Henryk Lesiński (25 XI 1923 – 7 VIII 1994)”, *Archeion* 95 (1995): 324–325; tenże, „Na pożegnanie profesora Henryka Lesińskiego”, w: *Polska i Pomorze Zachodnie w XVI–XVIII wieku*, red. Kazimierz Kozłowski (Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 1994), 7–10; Władysław Filipowiak, „Prof. dr hab. Henryk Lesiński (23 XI 1923 – 7 VIII 1994)”, *Materiały Zachodniopomorskie* (dalej: *MZP*) 40 (1994): 569–571.

⁸ Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczzonego życie i dzieło* (Szczecin: Zapol, 2010).

⁹ Gaziński, Stępiński, „Henryk”, 133–141.

¹⁰ Tomasz Ślepowroński, „Henryk Lesiński und Johannes Schildhauer – zwei Kenner pommerischer Landesgeschichte in der VRP und DDR”, w: *Ene vruntlike tohopesate. Beiträge zur Geschichte Pommerns, des Ostseeraums und der Hanse*, red. Sonia Birli i in. (Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2016), 559–570.

¹¹ Gaziński, „Profesor”, 23.

narzystów na wybrzeże. Napisane na seminarium prace były debiutem naukowym H. Lesińskiego i posłużyły za rekomendację dla G. Labudy, który po likwidacji przez stalinowskie władze unikatowej w skali kraju Katedry Historii Żeglugi i Polityki Morskiej W. Kowalenki w 1950 roku, i jego odejściu do Instytutu Zachodniego, przejął na swoje seminarium młodych adeptów cechu¹². Może ta decyzja spowodowała, że po kilku latach H. Lesiński przeprowadził się do Szczecina, gdy nie ziściły się plany W. Kowalenki, by zatrudnić go w charakterze asystenta w swojej katedrze na Uniwersytecie Poznańskim¹³.

Pracę magisterską H. Lesiński poświęcił miejscu miast hanzeatyckich w gospodarce Słowiańszczyzny nadbałtyckiej w XIII wieku, a jej promotorem był G. Labuda. Oparta na źródłach drukowanych i w znacznym stopniu na literaturze niemieckojęzycznej¹⁴, odzwierciedlała stan wiedzy ówczesnej polskiej historiografii na temat przeszłości Pomorza Zachodniego¹⁵. H. Lesiński i jego poznańscy profesorowie to pierwsze polskie pokolenie historyków, które zajęło się dziejami tej krainy, mając już na początku prac olbrzymie zapóźnienie w stosunku do badaczy niemieckich. Dopiero objęcie polskimi granicami Pomorza Zachodniego w 1945 roku wzmocniło pojawiający się nieśmiało, przed i w trakcie drugiej wojny światowej, nurt badawczy¹⁶. Najbliższa wydawała się właśnie przeszłość średniowieczna, której badanie, poza celami naukowego poznania, było zbieżne z ideami ówczesnych polskich władz. Nauka miała ważne zadanie udowodnienia polskiej przeszłości „Ziem Odzyskanych”, a średniowieczne związki Pomorza z Polską świetnie nadawały się do legitymowania „powrotu nad Bałtyk i Odrę”¹⁷. Nie stało to w opozycji do poglądów polskich pomoroznawców, których znaczna część pochodziła z ośrodka poznańskiego, oddanego duchowi polskiej myśli zachodniej. Dodatkowo świeże doświadczenia eksterminacyjnej polityki niemieckiej po 1939 roku i ogromny zawód wobec elit naukowych tego państwa zaangażowanych w ludobójcze działania III Rzeszy, minimalizowały ewentualne wątpliwości¹⁸.

¹² Bogdan Wachowiak, „Profesor dr hab. Henryk Lesiński – zarys biografii naukowej”, w: Gaziński, Stępiński, *Ziemiom*, 14.

¹³ Wojciech Mądry, *Władysław Kowalenko (1884–1966). Badacz dziejów dawnej Słowiańszczyzny na lądzie i morzu* (Warszawa: Instytut Sławiistyki Polskiej Akademii Nauk, 2019), 67–68.

¹⁴ Archiwum Państwowe w Szczecinie (dalej: APSz), Spuścizna Henryka Lesińskiego (dalej: Spuścizna), sygn. 65/1060/0/1.5/8, maszynopis pracy magisterskiej Henryka Lesińskiego pt. „Udział miast hanzeatyckich w rozwoju gospodarczym Słowiańszczyzny nadbałtyckiej w XIII w.” 1952 (dalej: Maszynopis), k. 1–7.

¹⁵ Zob. Krzysztof Guzikowski, „Miasta Pomorza Zachodniego w świetle polskiej historiografii po 1945 roku”, w: Gaziński, Stępiński, *Ziemiom*, 81–84.

¹⁶ Na temat różnic pomiędzy niemiecką Landesgeschichte i polską historiografią Pomorza Zachodniego przed 1945 r. zob. Ślepowroński, *Polska*, 34–100, 115–126.

¹⁷ Chmielewski, *Historiografia*, 12–13, 17–25.

¹⁸ Bardzo interesująco o spojrzeniu szczecińskich historyków na Niemców i niemiecką przeszłość regionu w kontekście stosunku do realiów wewnętrznych i międzynarodowych Polski Ludowej: Tadeusz Białecki, „Wspomnienie o prof. Henryku Lesińskim”, w: Gaziński, Stępiński, *Ziemiom*,

Czy powyższe tendencje są dostrzegalne w pracy magisterskiej młodego H. Lesińskiego? Jedyne w nieznacznym stopniu, głównie przez zainteresowanie relacjami polsko-zachodniopomorskimi i postrzeganie Zakonu Krzyżackiego jako siły destrukcyjnej dla rozwoju Słowiańszczyzny nadbałtyckiej¹⁹. Opracowanie to broni się jako dzieło naukowe i stanowi dobrą przepustkę do dalszej kariery.

Do wyżej wspomnianego debiutu wydawniczego H. Lesińskiego doszło w 1951 roku. Publikacja poświęcona była analizie handlu na wybrzeżu słowiańskim w XIII wieku, którego zasady prawne zrekonstruowano na podstawie taryf celnych, co pozwoliło postawić tezę o większym znaczeniu Słowian dla ówczesnego transportu morskiego na Bałtyku²⁰. Tekst ten, a także wdrukowany w „Przeglądzie Zachodnim” w kolejnym roku artykuł dotyczący relacji polsko-hanzeatyckich²¹, powstały na podstawie badania dokonanego na seminarium G. Labudy. Oba pierwsze teksty naznaczyły drogę naukową H. Lesińskiego, w której tematyka gospodarcza, w tym szczególnie związana z handlem morskim miast pomorskich, spletała się ze studiami nad ich z polityką, prowadząc ku opracowaniom bardziej ogólnie opisującym ich dzieje w epoce średniowiecznej i nowożytnej.

Jest to najbardziej trwałe i zarazem najważniejszy element dorobku naukowego H. Lesińskiego, który był rozwijany w Szczecinie, już po jego przenosinach w 1955 roku. Transfer z Archiwum Państwowego w Poznaniu do WAP w Szczecinie miał kolosalne znaczenie dla młodego magistrza, który na zawsze już związał swoją karierę z instytucjami naukowymi tego miasta. Należy też uznać, że miało to nie mniejsze znaczenie dla miejscowego środowiska historycznego, z „późną metryką urodzenia”, sięgającą pierwszej połowy lat 50. XX wieku, która w jego osobie szybko zyskała prawdziwego lidera. Umożliwiło to także powierzenie wówczas 32-letniemu magistrzowi kierownictwa²², tworzonej przez G. Labudę, szczecińskiej Pracowni Zakładu Historii Pomorza IH PAN²³. Niebagatelne też znaczenie miało powołanie

59–61, 66–70; na temat sytuacji polskich pomorzoznawców w okresie drugiej wojny światowej, zob. Ślepowroński, *Polska*, 101–115.

¹⁹ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.5/8, Maszynopis, k. 59–69.

²⁰ Henryk Lesiński, „Handel na wybrzeżu słowiańskim w XIII w. w świetle ceł morskich”, *Przegląd Zachodni* (dalej: *PZ*) (1951), 1–2: 53–64; por. Gaziński, „Profesor”, 27.

²¹ Henryk Lesiński, „Początki i rozwój stosunków polsko-hanzeatyckich w XIII w.”, *PZ* (1952), 5–6: 130–145.

²² APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/2.5/139, Dokumenty związane z pracą Henryka Lesińskiego dla Instytutu Historii Polskiej Akademii Nauk (dalej: Dokumenty), 1955–1994, k. 1, List prof. Tadeusza Manteuffela powołujący od 1 X 1955 r. mgr H. Lesińskiego na stanowisko Kierownika Pracowni Zakładu Historii Pomorza w Szczecinie (29 IX 1955 r.).

²³ Tomasz Ślepowroński, „Powstanie i przemiany środowiska historycznego Szczecina do połowy lat pięćdziesiątych XX w.”, w: *W poszukiwaniu tożsamości. Październik '56 na Pomorzu Zachodnim*, red. Małgorzata Machałek, Adam Makowski (Szczecin: Oficyna wydawnicza ATUT, 2007), 148–162.

regionalnego czasopisma naukowego, o co intensywnie zabiegał H. Lesiński. Pierwsze próby zakończyły się niepowodzeniem czysto historycznych „Zapisek Szczecińskich”²⁴, a dopiero bardziej otwarta formuła „Szczecina” (od 1963 r. „Przegląd Zachodniopomorski”), oparta później na Szczecińskim Towarzystwie Naukowym, zyskała od początku przychylność władz partyjnych i wojewódzkich, które finansowały periodyk²⁵. Czasopismo to, którego redaktorem naczelnym był H. Lesiński²⁶, wraz z wydawanymi przez Muzeum Pomorza Zachodniego od 1955 (1957) roku „Materiałami Zachodniopomorskimi”, stało się forum, na którym prezentowane były wyniki badań powoli rozwijającego się szczecińskiego środowiska naukowego.

Korzystał z tego H. Lesiński, publikując też w pozapomorskich czasopismach, pozostając cały czas wierny wcześniejszym zainteresowaniom. W 1958 roku ukazał się artykuł, w którym H. Lesiński poruszał problem kontaktów handlowych między Wielkopolską a Pomorzem Zachodnim²⁷. Dla dalszej kariery naukowej ważne były teksty dotyczące wybranych aspektów rozwoju miast zachodniopomorskich w średniowieczu²⁸, ze zwróceniem szczególnej uwagi na Kamień Pomorski²⁹. R. Gaziński ocenia, że zawarte w nich tezy H. Lesiński pozytywnie weryfikował w kolejnych latach, analizując główne linie rozwojowe Kołobrzegu³⁰ i Szczecina³¹. Były to studia, dzięki którym H. Lesiński w 1959 roku przygotował dysertację doktorską, poświęconą rozwojowi Szczecina w okresie rozdrobnienia feudalnego (rozprawa przygotowana była pod kierunkiem G. Labudy). W pracy ukazano proces wzmacniania się gospodarczego i politycznego miasta w następstwie nadania prawa magdeburskiego i lubeckiego. W logicznym wywodzie przedstawiono rozwój Szczecina jako ośrodka produkcyjnego i handlowego, pojawienie się rzemiosł o ponadregionalnym charakterze, początki gospodarki towarowo-pieniężnej, uzyskanie prawa składu i monopoli handlowych, w końcu rozbudowę portu i nawiązanie stosunków handlowych z mia-

²⁴ Ślepowroński, *Polska*, 305–307; por. Jan Macholak, *Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział w Szczecinie 1950–2000* (Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2000), 24.

²⁵ Na temat partyjnych i administracyjnych korzeni inicjatywy powołującej czasopismo „Szczecin” zob. Ślepowroński, *Polska*, 315–316.

²⁶ Stępiński, „Czasopiśmiennictwo”, 62–63; Tadeusz Białecki, „Ze wspomnień redaktora naczelnego «Przeglądu Zachodniopomorskiego»”, *PZP* (2013), 1: 9–11; Edward Włodarczyk, «Szczecin» – czasopismo poświęcone sprawom regionu zachodniopomorskiego jako prekursor «Przeglądu Zachodniopomorskiego» w latach 1957–1962”, *PZP* (2013), 1: 25.

²⁷ Henryk Lesiński, „Kontakty handlowe Wielkopolski z Pomorzem Zachodnim w XIV–XV w.”, *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* 4 (1958), 1: 49–73.

²⁸ Henryk Lesiński, „Niektóre problemy rozwoju miast na Pomorzu Zachodnim w średniowieczu”, *MZP* 2 (1956): 279–297.

²⁹ Henryk Lesiński, „Główne linie rozwoju Kamienia Pomorskiego”, *Szczecin* (1958), 4–5: 35–48.

³⁰ Henryk Lesiński, „Główne linie rozwoju gospodarczo-społecznego Kołobrzegu w XIII–XVIII wieku”, *Szczecin* 1–2 (1960): 21–38.

³¹ Gaziński, „Profesor”, 24.

stami i państwami położonymi nad Bałtykiem. H. Lesiński analizował przemiany w mieście, biorąc pod uwagę także inne aspekty jego funkcjonowania, rozwój przestrzenny, zmieniające się uwarunkowania społeczne i etniczne czy też wzmacnianie się instytucji samorządu oraz ograniczanie władzy księcia. Patrzył na wzrost znaczenia gospodarczego i politycznego Szczecina z punktu widzenia procesów rozdrobnienia feudalnego zachodzących ówczesnie na Pomorzu Zachodnim. W konkluzjach podkreślał niezwykle istotne przemiany miasta XIII–XV wieku, wejście na nowe ścieżki rozwoju prowadzące ku systemowi nakładczemu, pojawianie się produkcji skierowanej na eksport, czemu sprzyjało rozszerzenie wymiany handlowej w ramach Hanzy. H. Lesiński dostrzegał rosnące od połowy XIV wieku powiązania Szczecina z rynkiem polskim, które według niego miały prowadzić do ekonomicznego zrastania się w XV wieku Pomorza Zachodniego z Wielkopolską. Opisywał także powolne zanikanie w mieście elementu słowiańskiego przy zdecydowanym wzroście zaludnienia³².

Wskazana wyżej tematyka badań, ważnych dla polskiej nauki na „Ziemiach Odzyskanych” nie oznaczała, że H. Lesiński sprzeniewierzał się etyce badacza. Odtwarzał przeszłość inaczej niż dotychczas robili to niemieccy badacze, na podstawie źródeł, a czytelnicy polscy, inaczej niż niemieccy, oczekiwali, by polskie wątki były szerzej opisane. Rozprawa doktorska stanowiła wzór dla ówczesnych studiów poświęconych miastom. Jej koncepcja, konstrukcja i wybór wątków, dokładność kwerendy i klarowność narracji odzwierciedlały najwyższe standardy naukowe. Wyraźnie windowała pozycję H. Lesińskiego nie tylko wśród lokalnych członków cechu historyków. Nie działo się to dlatego, że była pierwszym doktoratem szczecińskiego historyka uzyskanym po 1945 roku, ale z powodu wartości naukowej dysertacji. O jej randze świadczy także to, że niemal w całości włączono doktorat do przygotowanego pod redakcją G. Labudy drugiego tomu „Dziejów Szczecina”³³, pionierskiej w wymiarze pomorzoznawstwa całościowej syntezy miejskiej. Publikację wydano w 1963 roku, a po 15 latach jej redaktor, szykując się do jej reedycji, skierował 18 października 1978 roku serdeczny list do H. Lesińskiego z prośbą o aktualizację jej części. Za oznakę pełnego zaufania można przyjąć słowa G. Labudy: „Nie ograniczam więc w stosunku do Pana zakresu przeróbek, uzupełnień i dyskusji. Proszę napisać tyle ile uważa Pan za stosowne”³⁴. Poprawiona i mocno rozszerzona wersja tekstu pierwotnego ukazała się w 1985 roku³⁵.

³² APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.5/11, Maszynopis rozprawy doktorskiej Henryka Lesińskiego pt. „Rozwój Szczecina w okresie rozdrobnienia feudalnego na Pomorzu Zachodnim (1237–1478)”, 1959.

³³ Henryk Lesiński, „Rozdrobnienie feudalne 1237–1478”, w: *Dzieje Szczecina*, t. 2, *wiek X – 1805*, red. Gerard Labuda (Warszawa: PWN, 1963), 59–160.

³⁴ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/2.5/139, Dokumenty, k. 14.

³⁵ Lesiński, „Rozdrobnienie”, 61–196.

W następnych latach H. Lesiński doświadczenia z badaniami nad przeszłością Szczecina przeniósł na inne miasta Pomorza Zachodniego, podejmując te zagadnienia samodzielnie lub z większymi zespołami. Rozszerzył wtedy spektrum swojego zainteresowania przeszłością na czasy nowożytne. Powstały wówczas studia poświęcone Koszalinowi³⁶, Stargardowi³⁷, ponownie Kamieniowi Pomorskiemu³⁸, Nowogardowi³⁹, Wolinowi i Świnoujściu⁴⁰, Goleniowowi⁴¹. Wydawnictwa zbiorowe z serii *monografie powiatów* różnie są dziś oceniane⁴², jednak części poświęcone średniowieczu i nowożytności, pisane m.in. przez H. Lesińskiego, są oparte na najszerszej bazie źródłowej i stanowią jej najbardziej wartościowe fragmenty⁴³.

Zainteresowania dziejami miast zachodniopomorskich w latach 60. i 70. XX wieku H. Lesiński coraz bardziej poszerzał – włączając do nich Kołobrzeg. W 1965 roku jako redaktor wydał monografię wieloautorską *Dzieje Kołobrzegu*, w której opracował dwa rozdziały poświęcone historii miasta od XVI do początków XIX wieku. Przedstawił w nich szeroką panoramę stosunków gospodarczych i społecznych, zauważył szczególną rolę Kołobrzegu w kontekście pełnienia funkcji pruskiej twierdzy. Skupił się na wymianie handlowej, w tym szczególnie na żegludze morskiej⁴⁴. Kolejne studia dotyczyły związków gospodarczych tego miasta z Polską,⁴⁵

³⁶ Henryk Lesiński, „W zjednoczonym państwie zachodniopomorskim”, w: *Dzieje Koszalina*, red. Bogusław Drewniak, Henryk Lesiński (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1967), 92–130; Henryk Lesiński, Adam Muszyński, „Pod rządami władców Brandenburгии i Prus (1653–1807)”, w: *Dzieje Koszalina*, 131–174; Henryk Lesiński, „Gospodarcze podstawy rozwoju Koszalina od XIII do początków XIX wieku”, *Zeszyty Naukowe WSN w Szczecinie* (dalej: ZNWSN) (1971), 4: 151–176.

³⁷ Henryk Lesiński, „Rozwój Stargardu od XIII do końca XVIII wieku”, w: *Z dziejów Ziemi Stargardzkiej*, red. Bogdan Dopierała (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1969), 99–124.

³⁸ Henryk Lesiński, „Zarys dziejów Kamienia Pomorskiego”, *Rocznik Kamiński* (1971), 3: 3–20.

³⁹ Henryk Lesiński, „Z dziejów Nowogardu i Ziemi Nowogardzkiej”, w: *Z dziejów Ziemi Nowogardzkiej*, red. Kazimierz Golczewski (Poznań: IZP, 1971), 25–46.

⁴⁰ Henryk Lesiński, „Z dziejów wyspy Wolin”, w: *Problemy organizacyjne i naukowe ochrony przyrody (w X rocznicę utworzenia Wolińskiego Parku Narodowego)* (Szczecin: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, 1970), 7–31; Henryk Lesiński, Wiktor Fenrych, „Z dziejów wyspy Wolin i Świnoujścia”, w: *Z dziejów Ziemi Wolińskiej*, red. Tadeusz Białecki (Szczecin: IZP, 1973), 138–180.

⁴¹ Henryk Lesiński, „Z dziejów dawnego Goleniowa”, *PZP* (1973), 2: 5–23.

⁴² Zob. interesujące wspomnienia: Tadeusz Białecki, *Szczecin – przystanek na całe życie*, cz. 2: *Wspomnienia z lat 1958–1975* (Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 2012), 234–244; tenże, „Wspomnienie”, 60–62.

⁴³ Ślepowroński, *Polska*, 360–361.

⁴⁴ Henryk Lesiński, „Pod przewagą feudalnego państwa zachodniopomorskiego (1534–1653)”, w: *Dzieje Kołobrzegu*, red. Henryk Lesiński (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1965), 54–76; tenże, „W państwie brandenbursko-pruskim (1656–1806)”, w: *Dzieje Kołobrzegu*, 77–102; por. Gaziński, „Profesor”, 25.

⁴⁵ Henryk Lesiński, „Związki Kołobrzegu z Polską na tle dziejów miasta”, *ZNWSN* (1972), 6: 203–228.

a także ogólnie powiązań Pomorza Zachodniego z jego naturalnym zapleczem⁴⁶, handlu kołobrzeskiego ze Skandynawią⁴⁷ czy miejsca soli w wymianie handlowej miasta⁴⁸. Prace te prowadziły H. Lesińskiego ku przygotowaniu rozprawy habilitacyjnej, w ramach czego kwerendował w wielu archiwach w Szczecinie, Koszalinie, Poznaniu, Sztokholmie i Merseburgu⁴⁹. Przedłużające się badania budziły zaniepokojenie G. Labudy, który we wspomnianym już liście z 1978 roku w postscriptum pytał:

Wiem, że ma Pan znowu ręce pełne roboty i nawet nie śmiem zagadywać, jak szybko naprzód postępuje praca habilitacyjna, ale przy okazji byłbym bardzo zobowiązany za (pomyślny) komunikat. Za 3 lata odchodzę na emeryturę!⁵⁰

Szybkemu sfinalizowaniu pracy nad rozprawą nie sprzyjała nie tylko rozległość tematyki badawczej, ale przede wszystkim wielkie zaangażowanie H. Lesińskiego w działalność organizacyjną dotyczącą szczecińskiej nauki. Edward Włodarczyk, charakteryzując ten fragment jego życia, odniósł się do etosu *poznaniaka*, nieuchylającego się od obywatelskiego zaangażowania, pełnego samozaparcia, wytrwałości i pracowitości oraz wspomianej już tradycji wypływającej z myśli zachodniej. Zwielokrotnieniu obowiązków naukowych sprzyjała także szczupłość kadr humanistycznych na Pomorzu Zachodnim. W latach 1955–1969 H. Lesiński piastował funkcję dyrektora WAP w Szczecinie, w 1961 roku włączył się w organizację Instytut Zachodniopomorskiego, a w latach 1969–1973 był pierwszym rektorem WSN i do 1981 roku – rektorem WSP⁵¹.

Opus magnum H. Lesińskiego zostało opublikowane w 1982 roku, a stała się nim rozprawa poświęcona handlowi morskemu Kołobrzegu w XVII i XVIII wieku. W przeciwieństwie do innych ośrodków Pomorza Zachodniego, stan zachowanych archiwaliów tego miasta pozwolił na wnikliwą kwerendę źródłową i przesądził o podjęciu badań. Wychodząc od roli, jaką Kołobrzeg pełnił jeszcze w okresie Księstwa Pomorskiego, H. Lesiński analizował znaczenie miejscowego ośrodka produkcyjnego dla funkcji handlowych, nie skupiając się wyłącznie, jak we wcześniejszej

⁴⁶ Henryk Lesiński, „Związki gospodarcze Pomorza Zachodniego z Polską w XIII–XVIII w.”, w: *1000 lat nad Odrą i Bałtykiem*, red. Kazimierz Golczewski (Szczecin: KW PZPR, 1966), 137–153.

⁴⁷ Henryk Lesiński, „Rozwój handlu morskiego Kołobrzegu z krajami Skandynawii w XVII i XVIII wieku”, w: *Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski* (Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1976), 635–651; także w języku niemieckim tenże, „Kołobrzegs Handel mit den Skandinavischen Ländern im 17. Und 18. Jahrhundert”, *Studia Maritima* (dalej: *SM*) 2 (1979): 121–134.

⁴⁸ Henryk Lesiński, „Sól kołobrzeska w XVII i w pierwszej połowie XVIII wieku”, *ZapH* 44 (1979), 1: 5–23.

⁴⁹ Wachowiak, „Profesor”, 15.

⁵⁰ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/2.5/139, Dokumenty, k. 14.

⁵¹ Edrawd Włodarczyk, „Henryk Lesiński – organizator życia naukowego w Szczecinie”, w: *Gaziński, Stępiński, Ziemiom*, 33–37.

literaturze, jedynie na warzeniu soli. Opisywał możliwości komunikacyjne i ich wpływ na miejscowe jarmarki, określając zasięg kołobrzeskiego rynku regionalnego. Podkreślał znaczenie zaplecza w postaci silnie rozwiniętych kontaktów z Wielkopolską i wpływu na nie polityki władz pruskich, reformujących w początkach XVIII wieku gospodarkę Pomorza Tylnego. Przejawiane przez władze pruskie merkantylne tendencje osłabiały kontakty z południem, a zarazem wzmacniały rozwój miejscowych środków produkcji. W tym kontekście przedstawiono rozwój portu w Kołobrzegu, jego przemiany techniczne, strukturę miejscowej floty handlowej i organizację handlu morskiego. Korzystając z zachowanych ksiąg portowych, za pomocą metod statystycznych dokonano analizy struktury oraz wielkości eksportu i importu, określając zasięg handlu i żeglugi kołobrzeskiej. Zebrane przez H. Lesińskiego wnioski przeczyły dotychczasowej opinii o niskiej randze miejscowego portu, który według niego w XVII i XVIII wieku miał udział w wymianie handlowej na Bałtyku oraz w żegludze do portów zachodnioeuropejskich. Dysonując bogatym zapleczem w postaci ziem Rzeczypospolitej i zwiększając się lokalną produkcją, Kołobrzeg, nieleżący u ujścia dużej rzeki, nie mógł co prawda konkurować z najważniejszymi bałtyckimi emporiami, jak Gdańsk czy Lubeka, ale wchodził w strefę oddziaływania portów w Stralsundzie, Szczecinie, Kopenhadze, Królewc, Rydze i Sztokholmie. H. Lesiński zaliczył więc Kołobrzeg do średnich portów Morza Bałtyckiego, mimo negatywnych czynników wynikających z wpływu wojen na miasto czy zmian terytorialnych. Kres prosperity miasta miały przynieść inwestycje w rozbudowę portu w Szczecinie i drogi wodnej łączącej to miasto ze Świnoujściem⁵².

Wysoką jakość rozprawy habilitacyjnej potwierdzały recenzje czołowych polskich pomoroznawców. Edmund Cieślak stwierdzał, że jest ona „pierwszym tak szeroko zakrojonym monograficznym opracowaniem dziejów handlu i żeglugi małego, czy też mniejszego portu, jakim był Kołobrzeg”. Komplementował pracę za charakter syntetyczny, ale podkreślał też umiejętne wykorzystanie metody analitycznej, a „utrzymanie w całej pracy rozbudowanego wątku porównawczego zaliczyć trzeba do ważnych walorów”. B. Wachowiak podkreślał pionierski charakter badań H. Lesińskiego, który wypełnił lukę w polskich opracowaniach dotyczących przeszłości Pomorza Zachodniego w XVII i XVIII wieku. Oceniał, że autor rozprawy habilitacyjnej należy „do czołowych znawców dziejów Pomorza Zachodniego, zwłaszcza problematyki gospodarczo-społecznej miast od XIII do XVIII w.”, a w swoich badaniach wykorzystuje głównie źródła archiwalne, natomiast literatura przedmiotu dostarczyła przede wszystkim materiału do porównań. Ten aspekt był szczególnie cenny, gdyż praca H. Lesińskiego wniosła poważny wkład do badań nad dziejami całego handlu bałtyckiego. Stanisław Gierszewski zwrócił uwagę na nowatorskie

⁵² Henryk Lesiński, *Handel morski w Kołobrzegu w XVII i XVIII wieku* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe WSP w Szczecinie, 1982); por. Gaziński, „Profesor”, 29–30.

przedstawienie problemu handlu morskiego. Docenił on także ukazanie przez H. Lesińskiego produkcyjnych oraz techniczno-organizacyjnych podstaw koniunktury i dekoniunktury kołobrzeskiej żeglugi. Pozwoliło to na stworzenie modelu, „do którego wszyscy będą zawsze sięgać”. Mając to na uwadze, recenzent nie zgadzał się z H. Lesińskim, że końcowy rozdział rozprawy ma największe znaczenie (rozdz. V – *Rozwój żeglugi i handlu morskiego Kołobrzegu z krajami strefy Bałtyku oraz zachodniej Europy*). Oceniał, że „jest on bowiem tylko «kropką nad i», wykazującą jakie wymierne skutki przyniosły owe warunki i możliwości rozwoju handlu ujęte w sposób dynamiczno-strukturalny”⁵³.

Entuzjastyczne recenzje i pomyślnie przeprowadzone kolokwium habilitacyjne, a przede wszystkim towarzyszące studium nad Kołobrzegiem badania, były impulsem do dalszych prac, których efektem było rozszerzenie zainteresowań dotyczących żeglugi bałtyckiej na inne miasta Pomorza Zachodniego, przede wszystkim Szczecina. Słusznie R. Gaziński zauważa widoczny w tekstach problem „zmagania” się ich autora z brakiem odpowiedniej bazy archiwalnej do odtworzenia handlu morskiego i żeglugowego tego miasta w okresie nowożytnym⁵⁴. Można jednak odnotować udany udział H. Lesińskiego w bardzo wartościowej pracy zbiorowej poświęconej portowi szczecińskiemu (szczególnie w rozdziałach poświęconych okresowi przed drugą wojną światową), w której przedstawiono jego dzieje do 1970 roku. Można zauważyć, że H. Lesiński częściowo zastosował w tym artykule model, który później rozwinął w habilitacji, na przykład informacje na temat lokalizacji najstarszego portu w Szczecinie, jego organizacji i stosowanych w okresie nowożytnym urządzeń technicznych, zasięgu handlu lądowego i morskiego, sukcesu, jakim była rozbudowa portu w XIX wieku⁵⁵. Z. Chmielewski ocenia, że właśnie prace H. Lesińskiego dotyczące gospodarki morskiej i ich oddziaływanie na innych autorów spowodowały, że kwestie morskie weszły na stałe do centrum uwagi historiografii Pomorza Zachodniego⁵⁶.

Wspomniany problem deficytu źródeł dotyczących handlu morskiego Szczecina próbował H. Lesiński rozwiązać przez studia nad zapleczem portów Pomorza Zachodniego, podjęte wraz z Zygmuntem Szultką⁵⁷, a następnie samodzielnie

⁵³ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.5/12, Pismo w kolokwium habilitacyjnego oraz recenzje pracy habilitacyjnej dr. Henryka Lesińskiego pt. „Handel morski w Kołobrzegu w XVII i XVIII w.”; por. Wachowiak, „Profesor”, 15–16.

⁵⁴ Gaziński, „Profesor”, 30.

⁵⁵ Henryk Lesiński, „Rozwój portu na tle stosunków handlowych Szczecina od XIII do początków X wieku”, w: *Port szczeciński. Dzieje i rozwój do 1970 roku*, red. Bronisław Dziedziul (Warszawa–Poznań: PWN, 1975), 11–49.

⁵⁶ Chmielewski, *Historiografia*, 201–209.

⁵⁷ R. Gaziński wspomina o wspólnym tekście H. Lesińskiego i Z. Szultki, który miał dotyczyć zaplecza gospodarczego portów zachodniopomorskich w XVII–XVIII w. i miał być wydrukowany w 1986 r. w „Studiach Maritima”; Gaziński, „Profesor”, 31. Prawdopodobnie taki tekst wtedy powstał, jednak został wydany dopiero w 1994 r.: Henryk Lesiński, Zygmunt Szultka,

w kontekście portu w Szczecinie. Wskazał w nich obszary będące od czasów średniowiecznych jego zapleczem, lokując je w dorzeczu Odry i jego prawych dopływów – Warty i Noteci, a także wzdłuż położonych równoleżnikowo dróg lądowych, łączących nieodległe tereny rolnicze. Głównymi towarami, które tam transportowano, były sól i śledzie, a eksport dokonywany ówczesnie przez port w Szczecinie dotyczył przede wszystkim drewna i produktów leśnych, wełny i skór⁵⁸. W kolejnych latach tematyka ta została pogłębiona, a H. Lesiński skupił uwagę na handlu morskim tego miasta w okresie szwedzkim i brandenbursko-pruskim⁵⁹. Badania te wzbudziły duże zainteresowanie wśród pomorzoznawców z NRD⁶⁰. H. Lesiński dokonywał także syntez, prezentując rozwój zachodniopomorskiej floty i zasięg żeglugi z różnych portów tej krainy, dowodząc dominującej roli Szczecina przy niewielkim tonażu pozostałych miast obsługujących jedynie handel bałtycki⁶¹. W swoich ostatnich pracach poświęconych tematyce miejskiej podjął się redakcji wydanych w 1990 roku *Dziejów Goleniowa (XIII–XX wiek)*, w których opracował trzy rozdziały poświęcone funkcjonowaniu miasta w zjednoczonym Księstwie Pomorskim oraz w organizmie państwa szwedzkiego i brandenbursko-pruskiego⁶². Żegluga morska po raz ostatni wróciła na warsztat H. Lesińskiego na rok przed jego śmiercią w 1993 roku, gdy zestawiał ze sobą kontakty handlowe Szczecina i Strzałowa (Stralsundu) ze Skandynawią w XVIII wieku. Zwrócił uwagę na ciekawy okres po wojnie północnej, gdy ta wymiana handlowa ulega wyraźnemu ożywieniu wskutek uprzywilejowanej pozycji, jakiej doświadczyli od króla Szwecji jego dawni pomorscy poddani. Miało to

„Porty pomorskie między Odłą i Łebą oraz ich zaplecze gospodarcze w XVI i pierwszej połowie XVII w.”, w: *Pamiętnik XIV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, t. 2 (Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1994), 209–226; por. APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.2/2, Bibliografia prac Henryka Lesińskiego (dalej: Bibliografia), 1973–1992, k. 26.

⁵⁸ Henryk Lesiński, „Kształtowanie się zaplecza portu szczecińskiego w XVI–XVIII wieku”, w: *Estuarium Odry i Zatoka Pomorska w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*, red. Hubert Bronk (Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 1990), 89–98; tenże, „Wymiana towarowa Szczecina z zapleczem lądowym w XVI i pierwszej połowie XVII w.”, *PZP* (1991), 4: 5–22. R. Gaziński błędnie podaje tytuł tej ostatniej publikacji jako: *Handel śródlądowy Szczecina w XVI–XVII wieku*; Gaziński, „Profesor”, 31.

⁵⁹ Henryk Lesiński, „Handel morski Szczecina w okresie szwedzkim 1630–1713”, *MZP* 31 (1985): 277–294; także w języku niemieckim: tenże, „Der Seehandel Szczecins zur Schwedenzeit In Jahren 1630–1713”, *Jahrbuch für Regionalgeschichte* 15 (1988), 2: 129–140; tenże, „Rozwój handlu morskiego Szczecina w XVI–XVIII wieku”, w: Bronk, *Estuarium*, 78–88.

⁶⁰ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/4/257, Korespondencja Henryka Lesińskiego 1957–1994, k. 24, List dr. Hansa-Joachima Hackera ze Stralsundu z 12.06.1986 r.

⁶¹ Henryk Lesiński, „Rozwój floty i zasięg geograficzny żeglugi morskiej miast zachodniopomorskich w latach 1648–1720”, *Szczecińskie Roczniki Naukowe* 4 (1989), 1: 7–20.

⁶² Henryk Lesiński, „W zjednoczonym Księstwie Zachodniopomorskim (1478–1653)”, w: *Dzieje Goleniowa (XIII–XX wiek)*, red. Henryk Lesiński (Szczecin: Urząd Miasta i Gminy w Goleniowie, 1990), 19–31; tenże, „Pod rządami Szwecji i Prus (1653–1806)”, w: tamże, 32–46.

kapitałne znaczenie dla obu portów, zapewniając wzrost eksportu zboża i drewna oraz zyski z tranzytu m.in. szwedzkiego żelaza⁶³.

Na marginesie tego głównego wątku badawczego uprawianego przez całe życie, należy zauważyć, na ogół z nim powiązane, prace H. Lesińskiego dotyczące źródeł i archiwaliów. Już na początku swojej kariery naukowej wraz z B. Wachowiakiem opublikował tekst poświęcony najpilniejszym potrzebom wydawniczym w zakresie źródłoznawstwa zachodniopomorskiego, które umożliwiłyby rozwój polskich badań, przy rozproszeniu i utraceniu dużej części zasobu archiwalnego. Postulowano w nim, idąc za wnioskami G. Labudy z drugiej połowy lat 40. XX wieku⁶⁴, by m.in. z zasobu WAP opublikować najważniejsze dokumenty polityczne dla przeszłości Księstwa, dokumenty świadczące o związkach Pomorza Zachodniego z Polską, ważne źródła do dziejów wewnętrznych (część z nich miała się ukazać we wspomnianych już „Zapiskach Szczecińskich”), materiały do dziejów społeczno-gospodarczych miast i wsi. Podkreślano, że winno się to dokonywać we współpracy z enerdowskim Archiwum w Greifswaldzie⁶⁵, gdzie zdeponowano część dokumentów ze Szczecina⁶⁶.

Wymieniony wyżej katalog oczekiwanych działań wydawniczych stał się planem działania dla polskich pomorzoznawców, a także dla samego H. Lesińskiego, który w pewnej części także go zrealizował. W 1959 roku opublikował relację z podróży posła Bogusława XIV do Wielkopolski, która stała się elementem upubliczniania pomorskich poloników⁶⁷. W tym samym roku wraz z Bogusławem Drewniakiem zamieścił w „Szczecinie” tekst poświęcony źródłom do historii kultury materialnej wsi⁶⁸. W kolejnych latach wraz z Wiktorem Fenrychem wydrukował w „Materiałach Zachodniopomorskich” fragmenty najstarszej księgi miejskiej Wolina z XIV wieku⁶⁹ oraz zachowany rejestr dochodów stołowych biskupa kamińskiego, z czasów tuż

⁶³ Henryk Lesiński, „Rozwój wymiany handlowej Szczecina i Strzałowa z krajami skandynawskimi w XVIII w.”, w: *Strefa bałtycka w XVI–XVIII w. Polityka, społeczeństwo, gospodarka* (Ogólnopolska sesja naukowa zorganizowana z okazji 70-lecia urodzin Profesora Edmunda Cieślaka), red. Jerzy Trzoska (Gdańsk: Marpress, 1993) 207–218.

⁶⁴ Ślepowroński, *Polska*, 202–213.

⁶⁵ Na temat współpracy H. Lesińskiego z historykami i archiwistami z NRD, zob. Tomasz Ślepowroński, „Miejsce Henryka Lesińskiego w historiograficznym, zachodniemieckim dialogu polsko-niemieckim”, w: Gaziński, Stępiński, *Ziemiom*, 111–126

⁶⁶ Henryk Lesiński, Bogdan Wachowiak, „Najważniejsze potrzeby w zakresie wydawnictw źródłowych do historii Pomorza Zachodniego”, *Szczecin* 10 (1958): 85–92; por. Chmielewski, *Historiografia*, 99–100.

⁶⁷ Henryk Lesiński, oprac., *Relacja posła księcia Bogusława XIV z podróży do Wielkopolski w roku 1633* (Szczecin: PWN, 1959).

⁶⁸ Bogusław Drewniak, Henryk Lesiński, „Źródła do historii kultury materialnej wsi na Pomorzu Zachodnim w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Szczecinie”, *Szczecin* (1959), 8–9, 157–170.

⁶⁹ Henryk Lesiński, Witold Fenrych, „Najstarszy fragment księgi miejskiej Wolina z lat 1367–1379”, *MZP* 7 (1961): 577–603.

przed reformacją⁷⁰. Artykuły te docenia Z. Chmielewski, zwłaszcza na tle mizernego na polu edytorstwa dorobku polskiego pomorzoznawstwa⁷¹.

Publikacje te związane były z pracą H. Lesińskiego w WAP w Szczecinie, gdzie dysponując odpowiednimi środkami, a także sprawnym zespołem, mógł podejmować wyzwania związane z edytorstwem źródeł i tworzeniem wydawnictw służących pomocą w badaniach przeszłości Pomorza Zachodniego. Do tej grupy należy zaliczyć, pionierski jak na owe czasy, przewodnik po zasobie WAP, wydany pod redakcją w 1964 roku, w którym poza przedmową i wstępem, H. Lesiński opracował część poświęconą aktom instytucji samorządowych, kościelnych, szkolnych, stowarzyszeń i organizacji (wraz z Bogdanem Frankiewiczem) oraz zasób przechowywany w Powiatowym Archiwum Państwowym w Gryficach (wraz z Bernardem Kapellą)⁷². *Dzieje Pomorza Zachodniego w wypisach* pod redakcją H. Lesińskiego to także publikacja upowszechniająca źródła, choć w bardziej popularnej formie, a przeznaczona dla uczniów szkół średnich⁷³. Wspomniane kwerendy po wielu archiwach zagranicznych w poszukiwaniu dokumentów związanych z historią Pomorza Zachodniego, za jednym wyjątkiem⁷⁴, nie zostały jednak wydane⁷⁵. Należy to przyjąć z żalem, gdyż znajdują się w nich bardzo cenne uwagi poświęcone zarówno ich zasobowi, jak i organizacji oraz funkcjonowaniu archiwum⁷⁶. Pokłosiem tych badań był tekst opublikowany w 1962 roku w „Archeionie”⁷⁷. Ostatnią publikację, o której należy wspomnieć w kontekście studiów nad archiwaliami, jest odbiegający nieco od głównego wątku badań pomorzoznawczych krótki tekst poświęcony wykorzystaniu źródeł historycznych przez krajoznawców⁷⁸.

⁷⁰ Witold Fenrych, Henryk Lesiński, „Rejestr dochodów stołowych biskupa kamieńskiego z 1496 r.”, *MZP* 8 (1962): 227–252.

⁷¹ Chmielewski, *Historiografia*, 118.

⁷² Henryk Lesiński, red., *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik* (Warszawa: PWN, 1964).

⁷³ Henryk Lesiński, red., *Dzieje Pomorza Zachodniego w wypisach* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1961). Paweł Migdalski zwraca uwagę na jej pionierski charakter i nazywa ją „quasi syntezą dziejów tego regionu”, P. Migdalski, „Stan i potrzeby polskojęzycznych edycji źródeł do dziejów Księstwa Pomorskiego”, w: *Piśmiennictwo na Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, red. Joanna Kosman (Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2015), 17.

⁷⁴ Henryk Lesiński, „Źródła do dziejów Bałtyku, w Archiwum Państwowym w Kopenhadze”, *Zap.H* (1969), 4: 194–195.

⁷⁵ Dotyczy to kwerendy w Dreźnie i archiwach włoskich. APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.2/2, Bibliografia, k. 16.

⁷⁶ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/3.5/184, Sprawozdanie z podróży służbowej Henryka Lesińskiego do Hauptlandesarchiv in Dresden oraz wyniki przeprowadzonej przez niego kwerendy, 1956.

⁷⁷ Henryk Lesiński, „Problem naukowego rozpoznania archiwów”, *Archeion* 37 (1962): 61–64.

⁷⁸ Henryk Lesiński, „Źródła historyczne i ich wykorzystanie przez krajoznawcę”, *Kwartalnik Turystyczno-Krajoznawczy Województw Północnych* (1988), 2: 11–13.

Opisującym publikacje H. Lesińskiego na ogół umykają dwa teksty poświęcone dziejom militarnym Pomorza Zachodniego. Wynika to pewnie z tego, że ten wątek twórczości nie był dalej rozwijany, ale nie tylko z kronikarskiego obowiązku należy o nich wspomnieć. Pierwszy z tekstów dotyczył udziału wojsk polskich w wojnach z Brandenburgią w XV wieku⁷⁹, a w drugim omówiono losy Pomorza Zachodniego podczas wojny trzydziestoletniej⁸⁰.

Zwieńczeniem badań nad średniowieczną i nowożytną przeszłością Pomorza Zachodniego był udział H. Lesińskiego w opracowaniu części trzeciej tomu 2 monumentalnej syntezy *Historii Pomorza* (Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815). Do współpracy został zaproszony przez G. Labudę (w lutym 1983 roku), który doceniał ukończoną niedawno „znakomitą pracę habilitacyjną” H. Lesińskiego, a mając bardzo złe doświadczenia wcześniejszej „współpracy” ze swoim uczniem Jerzym Wiśniewskim, poprosił go, by wraz z Zygmuntem Szultką podjęli się tego trudu. Pisał „Chciałbym zresztą jeszcze za swego życia doczekać się opublikowania tego tomu”. Sukces monografii o handlu morskim Kołobrzegu nasuwał nowe możliwości, a G. Labuda chciał, by H. Lesiński oprócz innych tematów zajął się właśnie opracowaniem „wszystkich rozdziałów dotyczących zagadnień morskich, które wobec naszego dotychczasowego stanu wiedzy były nieuwzględnione w pierwotnym planie. Teraz trzeba to nadrobić”⁸¹. W pierwotnym planie z 1983 roku zakładano, że uda się wszystkie teksty napisać w ciągu czterech do pięciu lat, ale jak to G. Labuda nazwał, fatum prześladowało twórców tego tomu (śmierć J. Wiśniewskiego w 1983 r. oraz Alfreda Wielopolskiego w 1996 r.). Interesujące nas najbardziej rozdziały autorstwa H. Lesińskiego udało się ukończyć i złożyć maszynopis tuż przed śmiercią w 1994 roku, jednak na opublikowanie całości tomu czytelnicy musieli czekać do 2003 roku⁸².

⁷⁹ Henryk Lesiński, „Udział wojsk polskich w wojnach pomorsko-brandenburskich w latach 1419–1427”, *ZapH* (1962), 4: 523–539. Z Chmielewski podkreśla ciekawe uwagi H. Lesińskiego na temat prób przywrócenia zwierzchności arcybiskupstwa gnieźnieńskiego nad biskupstwem kamieńskim, jako elementu jednoczenia Księstwa Pomorskiego i Polski; Chmielewski, *Historiografia*, 150.

⁸⁰ Henryk Lesiński, „Pomorze Zachodnie w latach wojny trzydziestoletniej”, w: *Z dziejów wojennych Pomorza Zachodniego*, red. Benon Miśkiewicz (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1972), 172–209.

⁸¹ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/2.5/139, Dokumenty, 22–23, List G. Labudy do H. Lesińskiego z 14 II 1983 r.; por. Gerard Labuda, „Słowo zamykające”, w: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda, t. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003), 1–2, gdzie trochę inaczej przedstawiono okoliczności i czas przystąpienia H. Lesińskiego do zespołu autorskiego tego tomu.

⁸² APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/2.5/139, Dokumenty, 24–25, Protokół z zebrania pracowników Zakładu Historii Pomorza PAN w Poznaniu z 8 III 1983 r. Labuda, „Słowo”, 2.

Zgodnie z sugestiami G. Labudy, H. Lesiński opracował zagadnienia dotyczące skutków wojny trzydziestoletniej dla gospodarki i ludności miast Pomorza Zachodniego. Opisał stosunki handlowe między nimi w XVII i XVIII wieku, zwracając uwagę na wymianę towarową w basenie Morza Bałtyckiego i Północnego, ale także kontakty z Polską, Brandenburgią i Śląskiem. Zajął się również przemianą produkcji cechowej w przemysł manufakturowy, jako skutek reform pruskich z lat 20. XVIII wieku oraz przedstawił jego dalszy rozwój i koncentrację w największym mieście Pomorza Zachodniego. Szczeciński port pod koniec XVIII wieku wyraźnie zaczął też dystansować mniejsze porty pomorskiego wybrzeża, dlatego H. Lesiński nie wahał się nazwać Szczecina „wielkim portem bałtyckim”. Osobno potraktowano Pomorze Szwedzkie, gdzie przemiany nie były tak dynamiczne. W rozdziałach tych wybrzmiewają tezy pochodzące z wcześniejszych prac, widać podobną metodę badawczą, która tak dobrze sprawdziła się w rozprawie habilitacyjnej. Należy jednak stwierdzić, że publikacja ma charakter w pełni oryginalny i części napisane przez H. Lesińskiego stanowią najmocniejsze fragmenty tego tomu *Historii Pomorza*⁸³.

Drugim wyraźnym i obszernym wątkiem, który występuje w dorobku H. Lesińskiego, są prace dotyczące współczesności zachodniopomorskiej⁸⁴. Oczywiście jest przyjęcie ogólnego założenia, że pisanie w Polsce Ludowej na temat historii najnowszej, bądź relacjonowanie wydarzeń niemal bieżących, podlegało największej kontroli władz, które narzucały, by przekaz odpowiadał „zasadom aktualnego etapu”, a ewentualna krytyka działań władz państwowych nie była zbyt ostra⁸⁵. Od autorów wymagano politycznej ekwilibrystyki, choć trzeba powtórzyć za Włodzimierzem Stępińskim, że łaska późnego urodzenia, tak samego H. Lesińskiego, jak i szczecińskiego środowiska historycznego, pozwoliła niemal w pełni uniknąć im traumy funkcjonowania zawodowego pod przemożnym ciśnieniem systemu stalinowskiego⁸⁶. Będąc członkiem PZPR oraz zasiadając w lokalnych gremiach administracyjnych oraz należąc do miejscowej elity intelektualnej miasta, miał H. Lesiń-

⁸³ Henryk Lesiński, „Kryzys gospodarczy i społeczny w miastach oraz próby jego przezwyciężenia”, w: Labuda, *Historia*, 151–172; tenże, „Przemiany w stosunkach handlowych miast Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XVII i początkach XVIII wieku”, w: tamże, 173–216; tenże, „Degradacja feudalnej produkcji cechowej i rozwój przemysłu manufakturowego”, w: tamże, 657–680; tenże, „Kształtowanie się stosunków rynkowych pod wpływem merkantylistycznej polityki państwa”, w: tamże, 681–698; tenże, „Rozwój handlu morskiego miast zachodniopomorskich”, w: tamże, 699–728.

⁸⁴ R. Gaziński przyjął bardziej zatowiszowaną strukturę podziału, wyróżniając cztery główne wątki w twórczości H. Lesińskiego. Gaziński, „Profesor”, 33.

⁸⁵ Na temat historiografii w Polsce Ludowej zob. m.in.: Robert Stobiecki, *Historiografia PRL. Ani dobra, ani mądra, ani piękna... ale skomplikowana. Studia i szkice* (Warszawa: Trio, 2007).

⁸⁶ Włodzimierz Stępiński, „W kwestii ideologii i martyrologii w tradycji regionalnej i edukacji społeczeństwa na Pomorzu Zachodnim (1945–1975/1980)”, *Edukacja Humanistyczna* (1999), 1: 45. Por. Ślepowroński, *Polska*, 188 i n.

ski wiele możliwości wspierania realizacji planów badawczych, miał jednak także obowiązki wynikające z piastowanego stanowiska, które musiał wypełniać. Tadeusz Białecki podkreśla jednak, że nigdy nie stał się „kimś w rodzaju «profesora partyjnego»”⁸⁷.

Elementem wspomnianych powinności były także różnego rodzaju teksty poświęcone dziejom nauki i instytucji naukowych na Pomorzu Zachodnim, publikowane z okazji rocznic państwowych bądź lokalnych jubileuszy. Z dzisiejszego punktu widzenia mają one pewien walor informacyjny, natomiast w aspekcie ocen pozostawiają niedosyt, gdyż realia socjalistycznej Polski nie pozwalały H. Lesińskiemu na swobodne wyrażanie poglądów w przestrzeni oficjalnej⁸⁸. Przykładem może być tekst dotyczący podjętej przez STN inicjatywy powołania uniwersytetu w Szczecinie, w którym nie mógł H. Lesiński w pełni otwarcie pisać o trudnościach, na które napotymano⁸⁹. Dziś dopiero po lekturze protokołów STN z lat 50. XX wieku możemy wskazać, że główne bariery wobec uczelni humanistyczne stawały władze administracyjne, na czele z przewodniczącym Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Szczecinie – Władysławem Migoniem⁹⁰.

Należy też zauważyć, że nawet jeżeli H. Lesiński współtworzył publikacje o informacyjno-propagandowym charakterze, to sporządzone przez niego części bronią się pod względem zaprezentowanej faktografii⁹¹. Zarazem należy wyraźnie zastrzec, że nie ma w nich nic, co kompromitowałoby ich autora⁹². Do idei powołania Uniwer-

⁸⁷ Białecki, „Wspomnienie”, 71; tam także bardzo ciekawe uwagi na temat funkcjonowania H. Lesińskiego w realnym socjalizmie (70–73).

⁸⁸ Podobnie mogą być oceniane opracowania poświęcone nauce szczecińskiej pisane ówczesnie przez innych autorów, zob. Stanisław Schwann, „Politechnika Szczecińska w latach 1945–1960”, *Szczecin* (1960), 10–11: 25–60.

⁸⁹ Henryk Lesiński, „Sprawy przyszłego Uniwersytetu w Szczecinie przedmiotem obrad STN”, *Szczecin* (1959), 3: 111–112.

⁹⁰ Ślepowroński, *Polska*, 331–335.

⁹¹ Henryk Lesiński, „Ochrona zdrowia i opieka społeczna”, w: *Szczecińskie. Rozwój regiony w Polsce Ludowej*, red. Henryk Lesiński (Warszawa: PWN, 1970), 197–204; tenże, „Szkolnictwo wyższe i instytucje naukowo-badawcze”, w: *Szczecińskie*, 236–246; tenże, „Rozwój kultury”, w: *Szczecińskie*, 246–260. W wydawnictwie tym najbardziej propagandowy charakter ma zamieszczona w nim przedmowa podpisana przez I sekretarza KW PZPR w Szczecinie Antoniego Walaszka (9–12).

⁹² Henryk Lesiński, „Rozwój oświaty, nauki i kultury na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1965”, *PZP* (1965), 6: 155–170; Henryk Lesiński, Wiktor Fenrych, „Szkoly wyższe i rozwój życia naukowego”, w: *Pomorze Szczecińskie 1945–1965*, red. Edmund Dobrzycki, Henryk Lesiński, Zdzisław Łaski (Poznań–Szczecin: Wydawnictwo Poznańskie, 1967), 629–643; Henryk Lesiński, „Rozwój nauki i szkolnictwa wyższego w Szczecinie”, *PZP* (1975), 3–4: 242–243; tenże, „Szczecińskie szkolnictwo wyższe w latach 1945–1976”, w: *Nauka polska na Pomorzu Szczecińskim 1946–1956–1976*, red. Henryk Lesiński (Szczecin: WSP, 1979), 29–41; tenże, „Powstanie i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie 1968–1976”, w: tamże, 121–131; tenże, „Rola nauki w rozwoju społeczno-gospodarczym Pomorza Zachodniego”, *PZP* (1980), 2–3: 109–116; tenże,

sytetu Szczecińskiego H. Lesiński wrócił w trochę już innych okolicznościach w 1981 roku, kiedy to śmiało opowiedział się za tym pomysłem, warunkując jego sukces nie tylko odpowiednimi decyzjami politycznymi, ale przede wszystkim rozwojem kadr naukowych⁹³. Inaczej od powyższych można traktować artykuł opublikowany już po śmierci H. Lesińskiego w 1994 roku, w którym prezentował on szkolnictwo wyższe i naukę Szczecina do 1980 roku. Można w nim przeczytać o nadmiernym preferowaniu przez lokalne władze partyjno-państwowe nauk technicznych, medycznych czy rolnych i braku odpowiednich inwestycji w humanistykę. W tekście tym w podtytule zapisano „część I”, niestety części II już nie było⁹⁴.

Z punktu widzenia historiografii zachodniopolskiej najciekawsze teksty, powstałe w tym komponencie twórczości H. Lesińskiego, dotyczą historii szczecińskiego środowiska historycznego i jego osiągnięć badawczych. Otwarcie zaprezentowano w nich cele, jakie przyświecały badaniom historycznym nad Pomorzem Zachodnim, w których ewidentnie dostrzec można wspomniane wcześniej wpływ polskiej myśli zachodniej⁹⁵. Dobrze scharakteryzowano trudne początki środowiska historycznego w Szczecinie, skupionego w WAP⁹⁶, którego prawdziwe narodziny nastąpiły dopiero 10 lat po zakończeniu drugiej wojny światowej⁹⁷. Istotne były zgłaszane przez H. Lesińskiego postulaty dotyczące dostępu historyków do literatury, której w miejscowych bibliotekach dramatycznie brakowało. Jednak powielaczowa forma „Zapisek Szczecińskich”, w których je publikowano, nie rokowała zbyt dużego odzewu⁹⁸. Interesujący jest wydany w 1986 roku artykuł dokładnie analizujący historię zachodniopomorskich oddziałów Polskiego Towarzystwa Historycznego⁹⁹,

„Szkolnictwo wyższe i nauka na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1985”, w: *Spoleczeństwo i gospodarka Pomorza Zachodniego* (materiały z konferencji naukowej), red. Stanisław Szały (Koszalin: Wydawnictwa Naukowe US, 1987), 356–368.

⁹³ Henryk Lesiński, „Stan i perspektywy rozwoju szczecińskiego środowiska humanistycznego”, *PZP* (1981), 3–4: 7–13. Ostatnio na temat okoliczności powołania US: Tomasz Ślepowski, „Na drodze do «czerwonego uniwersytetu». Powstanie Uniwersytetu Szczecińskiego w świetle opinii szczecińskiej prasy podziemnej (1984–1985)”, *PZP* 37 (2022): 287–314.

⁹⁴ Henryk Lesiński, „Szkolnictwo wyższe i nauka w Szczecinie”, *PZP* (1994), 1: 103–123.

⁹⁵ Henryk Lesiński, „Perspektywy rozwoju badań historycznych w Szczecinie”, *Ziemia i Morze*, 11.08.1956, 4; Wiktor Fenrych, Henryk Lesiński, „Osiągnięcia historycznego warsztatu naukowego na Pomorzu Zachodnim”, w: *Dwudziestolecie nauki polskiej na Pomorzu Szczecińskim 1946–1966*, red. Leon Babiński, Henryk Lesiński (Szczecin: PWN, 1968), 133–160; por. Chmielewski, *Historiografia*, 43, 68.

⁹⁶ Henryk Lesiński, „Udział Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w życiu szczecińskiego środowiska naukowego”, *PZP* (1968), 2: 147–152.

⁹⁷ Henryk Lesiński, „Szczecińskie środowisko historyczne”, *ZapH* (1979), 2, 59–74; por. Ślepowski, *Polska*, 290.

⁹⁸ Henryk Lesiński, „W sprawie bibliotek naukowych w Szczecinie”, *Zapiski Szczecińskie* (1956), 1: 28–33

⁹⁹ Henryk Lesiński, „Organizacja i działalność oddziałów Polskiego Towarzystwa Historycznego na Pomorzu Zachodnim w latach 1953–1985”, *ZapH* (1986), 4: 75–89.

a także tekst podsumowujący szczecińskie badania nad dziejami Bałtyku¹⁰⁰. Należy też zauważyć pierwsze podsumowanie działalności wydawniczej „Przeglądu Zachodniopomorskiego”, sporządzone z okazji jego dwudziestolecia¹⁰¹. Wspomniane już uwikłanie organizacyjne i sprawowanie funkcji dyrektora WAP w Szczecinie przez H. Lesińskiego mogło spowodować zupełnie błędną ocenę wymiany archiwalnej dokonanej na początku lat 60. XX wieku z enerdowskim archiwum w Greifswaldzie. Zostało bowiem przedstawione jako sukces¹⁰², w rzeczywistości zaś informacje na temat tej wymiany są dla strony polskiej dość kompromitujące, gdyż zarówno wartość historyczna dokumentów, jak i ich ilość przekazana przez służby archiwalne NRD, nie rekompensowała akt oddanych do Greifswaldu¹⁰³.

Abstrahując od tych ostatnich krytycznych uwag, ocena dorobku naukowego H. Lesińskiego wypada nadzwyczaj pozytywnie. Potwierdzały to kolejne awanse naukowe, wraz z uzyskaniem profesury zwyczajnej w 1992 roku. Niestety zbiegło się to z końcem kariery naukowej, przez co opinie o dorobku naukowym wtedy przygotowane mogą dobrze służyć jego ocenie. B. Wachowiak, podkreślając osiągnięcia H. Lesińskiego, widział je na tle pozostawania do 1945 roku Pomorza Zachodniego poza obszarem zainteresowania polskiej historiografii. Przedstawiając dokonania, określił go jako jednego z „najlepszych znawców przeszłości miast zachodniopomorskich”, a będąca wtedy w końcowym stadium opracowania część II tomu *Historii Pomorza* jego autorstwa „po opublikowaniu będzie wyjątkowo dobrze reprezentować historiografię polską na arenie międzynarodowej”. Przechodząc do konkluzji, B. Wachowiak oceniał:

prof. dr hab. Henryk Lesiński jest czołową postacią szczecińskiego środowiska historycznego – zarówno ze względu na swoje osiągnięcia badawcze z zakresu dziejów Pomorza Zachodniego od średniowiecza po okres najnowszy, jak też długoletnią oraz niezwykle ofiarną, owocną i ważną dla szczecińskiego ośrodka działalność organizacyjną zarówno w zakresie ściśle naukowym, jak też rozwoju życia naukowego i szkolnictwa wyższego¹⁰⁴.

¹⁰⁰ Lesiński, „Dzieje”, 218–220.

¹⁰¹ Henryk Lesiński, „Dwadzieścia lat «Przeglądu Zachodniopomorskiego»”, *PZP* (1977), 3: 5–8.

¹⁰² Henryk Lesiński, „Wstęp. Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Szczecinie (rys historyczny)”, w: Lesiński, *Wojewódzkie*, 21; tenże, „Państwowa Służba Archiwalna”, w: Dobrzycki, Lesiński, Łaski, *Pomorze*, 643–647.

¹⁰³ Ślepowroński, *Polska*, 474–475; szerzej na ten temat: Jerzy Podrański, „Zasada pertynencji terytorialnej w świetle materiałów Archiwum w Szczecinie”, *Archeion* 71 (1981), 40–43.

¹⁰⁴ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.2/3, Opinie o dorobku naukowym Henryka Lesińskiego (dalej: Opinie), k. 37–41; B. Wachowiak, Opinia o dorobku naukowym i dydaktycznym prof. dr hab. Henryka Lesińskiego (3.03.1992).

Ogólnie dorobek H. Lesińskiego obejmuje 120 pozycji, z czego 10 to monografie, a 60 to rozprawy i artykuły naukowe – wszystkie mające źródłowy charakter – często pionierskie nie tylko w skali historiografii zachodniopomorskiej, cechujące się dużą erudycją, wnikliwym i krytycznym podejściem do źródeł¹⁰⁵. O znaczeniu dorobku H. Lesińskiego świadczy też duża liczba naukowców ośrodka szczecińskiego, którzy albo kontynuowali jego badania¹⁰⁶, albo zainspirowani jego pracą, podjęli studia nad podobnymi zagadnieniami w późniejszych epokach¹⁰⁷. Czy można więc mówić o szkole historycznej H. Lesińskiego? Na jego seminarium doktorskie uczęszczali historycy, którzy do dziś działają w szczecińskim środowisku historycznym, Alicja Kościelna, Dariusz Wybranowski, Radosław Gaziński¹⁰⁸, jednak tylko ten ostatni zdążył obronić doktorat przed śmiercią swojego promotora. Niewątpliwie powstanie szkoły historycznej H. Lesińskiego przekreśliła przedwczesna śmierć Profesora, ale stworzone przez niego dzieła są do dziś bardzo istotne dla pomorzanców.

¹⁰⁵ Gaziński, „Profesor”, 34–35.

¹⁰⁶ Włodzimierz Stępiński, *Kamień Pomorski w XII i XIII wieku* (Poznań: PWN, 1975); Jan Maria Piskorski, *Miasta księstwa szczecińskiego do połowy XIV wieku* (Warszawa–Poznań: PWN, 1987); M. Rębkowski, *Pierwsze lokacje miast w Księstwie Zachodniopomorskim, przemiany przestrzenne i kulturowe* (Kołobrzeg: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2001). Szczególnie widać to w pracach R. Gazińskiego, ucznia H. Lesińskiego, w których odbijają się wszystkie wątki twórczości mistrza, zob. min.: Radosław Gaziński, *Prusy a handel solą w Rzeczypospolitej w latach 1772–1795* (Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2007); tenże, *Urzednicy miejscy Kołobrzegu do 1805 roku* (Kołobrzeg: Wydawnictwo Naukowe GRADO, 2018); Piotr Frąckowiak, Radosław Gaziński, *Dzieje szczecińskiej ekonomii, t. 1: Trudne początki (1946–1955)* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 2021); *Regesty dokumentów miasta Szczecina z lat 1243–1856*, oprac. i tłum. Radosław Gaziński, Jerzy Grzelak, Jerzy Podrański (Szczecin: AP, 1993); Radosław Gaziński, Paweł Gut, Maciej Szukała, oprac., *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym, akta do 1945 roku* (Warszawa–Szczecin: NDAP, 2002); *Dzieje Koszalina, t. 1: Do 1945 roku*, red. Radosław Gaziński, Edward Włodarczyk (Koszalin: Koszalińska Biblioteka Publiczna im. Joachima Lelewela, 2016).

¹⁰⁷ Zob. m.in.: Bogdan Dopierała, *Wokół polityki morskiej Drugiej Rzeczypospolitej, studia historyczne* (Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1978); Edward Włodarczyk, *Wielki przemysł Szczecina w latach 1850–1914* (Poznań: PWN, 1982); tenże, *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbałtyckich w latach 1808–1914* (Wrocław: Ossolineum, 1987); tenże, *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939* (Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 2020); Włodzimierz Stępiński, *Przemiany kapitalistyczne w życiu gospodarczym Szczecina w pierwszej połowie XIX wieku* (Poznań: PWN, 1984); Radosław Ptaszyński, red., *Kołobrzeg i okolice poprzez wieki. Studia i szkice* (Szczecin: Wydawnictwo Kadruk, 2010).

¹⁰⁸ APSz, Spuścizna, sygn. 65/1060/0/1.2/3, Opinie, k. 27, Informacje o działalności w zakresie kształcenia młodej kadry naukowej.

Bibliografia

Źródła niepublikowane

Archiwum Państwowe w Szczecinie, Spuścizna Henryka Lesińskiego, sygn. 65/1060/0/1.2/2, 65/1060/0/1.2/3, 65/1060/0/1.5/8, 65/1060/0/1.5/11, 65/1060/0/1.5/12, 65/1060/0/2.5/139, 65/1060/0/3.5/184, 65/1060/0/4/257.

Źródła publikowane i wspomnienia

- Białecki, Tadeusz. „Ze wspomnień redaktora naczelnego «Przeglądu Zachodniopomorskiego»”. *Przegląd Zachodniopomorski* (2013), 1: 9–11.
- Białecki, Tadeusz. *Szczecin – przystanek na całe życie. Cz. 2: Wspomnienia z lat 1958–1975*. Szczecin: Książnica Pomorska im. Stanisława Staszica, 2012.
- Białecki, Tadeusz. „Wspomnienie o prof. Henryku Lesińskim”. W: *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczonego życie i dzieło*, red. Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, 55–74. Szczecin: Zapol, 2010.
- Fenrych, Witold, Lesiński, Henryk. „Rejestr dochodów stołowych biskupa kamieńskiego z 1496 r.”. *Materiały Zachodniopomorskie* 8 (1962): 227–252.
- Lesiński, Henryk, Witold Fenrych. „Najstarszy fragment księgi miejskiej Wolina z lat 1367–1379”. *Materiały Zachodniopomorskie* 7 (1961): 577–603.
- Wachowiak, Bogdan. „Profesor dr hab. Henryk Lesiński – zarys biografii naukowej”. W: *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczonego życie i dzieło*, red. Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, 13–20. Szczecin: Zapol, 2010.

Opracowania

- Białecki, Tadeusz. „Henryk Lesiński (25 XI 1923 Gniezno –7 VIII 1994 Szczecin)”. W: *Encyklopedia Szczecina*, red. Tadeusz Białecki, 534. T. 1. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe Uniwersytetu Szczecińskiego, 1999.
- Chmielewski, Zdzisław. *Historiografia zachodniopomorska 1945–1985*. Szczecin: STN, 1989.
- Czarnik, Andrzej. „Pomorze Zachodnie w 30-leciu PRL – stan badań i postulaty badawcze”. *Rocznik Koszaliński* (1965): 15–21.
- Dobrzycki, Edmund, Henryk Lesiński, Zdzisław Łaski, red. *Pomorze Szczecińskie 1945–1965*. Poznań–Szczecin: Wydawnictwo Poznańskie, 1967.
- Dopierała, Bogdan. „Polacy na Pomorzu Zachodnim w latach 1918–1945. Stan badań i postulaty badawcze”. *Przegląd Zachodniopomorski* 20 (1968), 4: 5–17.
- Dopierała, Bogdan. *Wokół polityki morskiej Drugiej Rzeczypospolitej, studia historyczne*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1978.
- Drewniak, Bogusław, Henryk Lesiński. „Źródła do historii kultury materialnej wsi na Pomorzu Zachodnim w Wojewódzkim Archiwum Państwowym w Szczecinie”. *Szczecin* (1959), 8–9: 157–170.
- Drewniak, Bogusław, Henryk Lesiński, red. *Dzieje Koszalina*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1967.

- Fenrych, Wiktor, Henryk Lesiński. „Osiągnięcia historycznego warsztatu naukowego na Pomorzu Zachodnim”. W: *Dwudziestolecie nauki polskiej na Pomorzu Szczecińskim 1946–1966*, red. Leon Babiński, Henryk Lesiński, 133–160. Szczecin: PWN, 1968.
- Filipowiak, Władysław. „Prof. dr hab. Henryk Lesiński (23.XI.1923–7.VIII.1994)”. *Materiały Zachodniopomorskie* 40 (1994): 569–571.
- Frąckowiak, Piotr, Radosław Gaziński. *Dzieje szczecińskiej ekonomii*. T. 1. *Trudne początki (1946–1955)*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 2021.
- Gaziński, Radosław, Jerzy Grzelak, Jerzy Podrański, oprac. i tł. *Regesty dokumentów miasta Szczecina z lat 1243–1856*. Szczecin: AP, 1993.
- Gaziński, Radosław, Paweł Gut, Maciej Szukała, oprac. *Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik po zasobie archiwalnym, akta do 1945 roku*. Warszawa–Szczecin: NDAP, 2002.
- Gaziński, Radosław, Włodzimierz Stępiński. „Henryk Lesiński. Gniezno, 25 listopada 1923 – Szczecin, 7 sierpnia 1994 roku. Uczony, historyk archiwista, organizator życia naukowego, wydawca. Życie i dzieło”. *Przegląd Zachodniopomorski* (2010), 1: 133–141.
- Gaziński, Radosław. „Henryk Lesiński (1923–1994)”. *Zapiski Historyczne* 40 (1995), 4: 195–197.
- Gaziński, Radosław. „Profesor Henryk Lesiński jako historyk”. *Przegląd Zachodniopomorski* 39 (1995), 2: 13–35.
- Gaziński, Radosław. *Prusy a handel solą w Rzeczpospolitej w latach 1772–1795*. Warszawa: Wydawnictwo DIG, 2007.
- Gaziński, Radosław. *Urzędnicy miejscy Kołobrzegu do 1805 roku*. Kołobrzeg: Wydawnictwo Naukowe GRADO, 2018.
- Guzikowski, Krzysztof. „Miasta Pomorza Zachodniego w świetle polskiej historiografii po 1945 roku”. W: *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczony życie i dzieło*, red. Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, 81–90. Szczecin: Zapol, 2010.
- Hackmann, Jörg. „Gerard Labudas Konzeption der Geschichte Pommerns”. *Jahrbuch für Geschichte Mittel- und Ostdeutschlands* 41 (1993): 109–116.
- Kaczmarczyk, Zdzisław. „Z dziejów polskich badań nad historią Pomorza Zachodniego”. W: *Pomorze Zachodnie – nasza ziemia ojczysta*, red. Kazimierz Ślaski, 9–14. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1960.
- Kozłowski, Kazimierz. „Henryk Lesiński (25 XI 1923 – 7 VIII 1994)”. *Archeion* 95 (1995): 324–325.
- Kozłowski, Kazimierz. „Na pożegnanie profesora Henryka Lesińskiego”. W: *Polska i Pomorze Zachodnie w XVI–XVIII wieku*, red. Kazimierz Kozłowski, 7–10. Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 1994.
- Labuda, Gerard. „O założeniach programowych syntezy *Historia Pomorza*”. *Zapiski Historyczne* 67 (2002), 3–4: 177–195.
- Labuda, Gerard. „Słowo zamykające”. W: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda. T. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego, 1–4. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003.

- Lesiński, Henryk, Wiktor Fenrych. „Szkoły wyższe i rozwój życia naukowego”. W: *Pomorze Szczecińskie 1945–1965*, red. Edmund Dobrzycki, Henryk Lesiński, Zdzisław Łaski, 629–643. Poznań–Szczecin: Wydawnictwo Poznańskie, 1967.
- Lesiński, Henryk, Wiktor Fenrych. „Z dziejów wyspy Wolin i Świnoujścia”. W: *Z dziejów Ziemi Wolińskiej*, red. Tadeusz Białecki, 138–180. Szczecin: IZP, 1973.
- Lesiński, Henryk, Adam Muszyński. „Pod rządami władców Brandenburgii i Prus (1653–1807)”. W: *Dzieje Koszalina*, red. Bogusław Drewniak, Henryk Lesiński, 131–174. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1967.
- Lesiński, Henryk, oprac. i wyd. *Relacja posła księcia Bogusława XIV z podróży do Wielkopolski w roku 1633*. Szczecin: PWN, 1959.
- Lesiński, Henryk, red. *Dzieje Goleniowa (XIII–XX wiek)*. Szczecin: Urząd Miasta i Gminy w Goleniowie, 1990.
- Lesiński, Henryk, red. *Dzieje Kołobrzegu*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1965
- Lesiński, Henryk, red. *Dzieje Pomorza Zachodniego w wypisach*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1961.
- Lesiński, Henryk, red. *Nauka polska na Pomorzu Szczecińskim 1946–1956–1976*. Szczecin: WSP, 1979.
- Lesiński, Henryk, red. *Wojewódzkie Archiwum Państwowe w Szczecinie. Przewodnik*. Warszawa: PWN, 1964.
- Lesiński, Henryk, Zygmunt Szultka. „Porty pomorskie między Odrą i Łebą oraz ich zaplecze gospodarcze w XVI i pierwszej połowie XVII w.” W: *Pamiętnik XIV Powszechnego Zjazdu Historyków Polskich*, 209–226. T. 2. Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek, 1994.
- Lesiński, Henryk, Bogdan Wachowiak. „Najważniejsze potrzeby w zakresie wydawnictw źródłowych do historii Pomorza Zachodniego”. *Szczecin* (1958), 10: 85–92.
- Lesiński, Henryk. „Degradacja feudalnej produkcji cechowej i rozwój przemysłu manufakturowego”. W: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda. T. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego, 657–680. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003.
- Lesiński, Henryk. „Der Seehandel Szczecins zur Schwedenzeit In Jahren 1630–1713”. *Jahrbuch für Regionalgeschichte* 15 (1988), 2: 129–140.
- Lesiński, Henryk. „Dwadzieścia lat «Przeglądu Zachodniopomorskiego»”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1977), 3: 5–8.
- Lesiński, Henryk. „Dzieje Bałtyku w pracach szczecińskiego środowiska historyków”. *Zapiski Historyczne* 35 (1970), 1: 218–220.
- Lesiński, Henryk. „Główne linie rozwoju Kamienia Pomorskiego”. *Szczecin* (1958), 4–5: 35–48.
- Lesiński, Henryk. „Gospodarcze podstawy rozwoju Koszalina od XIII do początków XIX wieku”. *Zeszyty Naukowe WSN w Szczecinie* (1971), 4: 151–176.
- Lesiński, Henryk. „Handel morski Szczecina w okresie szwedzkim 1630–1713”. *Materiały Zachodniopomorskie* 31 (1985): 277–294.

- Lesiński, Henryk. „Handel na wybrzeżu słowiańskim w XIII w. w świetle ceł morskich”. *Przegląd Zachodni* (1951), 1–2: 53–64.
- Lesiński, Henryk. „Kołobrzegs Handel mit den Skandinavischen Ländern im 17. und 18. Jahrhundert”. *Studia Maritima* 2 (1979): 121–134.
- Lesiński, Henryk. „Kontakty handlowe Wielkopolski z Pomorzem Zachodnim w XIV–XV w.”. *Studia i Materiały do Dziejów Wielkopolski i Pomorza* 4 (1958), 1: 49–73.
- Lesiński, Henryk. „Kryzys gospodarczy i społeczny w miastach oraz próby jego przezwyciężenia”. W: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda. T. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego, 151–172. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003.
- Lesiński, Henryk. „Kształtowanie się stosunków rynkowych pod wpływem merkantylistycznej polityki państwa”. W: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda. T. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego, 681–698. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003.
- Lesiński, Henryk. „Kształtowanie się zaplecza portu szczecińskiego w XVI–XVIII wieku”. W: *Estuarium Odry i Zatoka Pomorska w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*, red. Hubert Bronk, 89–98. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 1990.
- Lesiński, Henryk. „Niektóre problemy rozwoju miast na Pomorzu Zachodnim w średniowieczu”. *Materiały Zachodniopomorskie* 2 (1956): 279–297.
- Lesiński, Henryk. „Ochrona zdrowia i opieka społeczna”. W: *Szczecińskie. Rozwój regiony w Polsce Ludowej*, red. Henryk Lesiński, 197–204. Warszawa: PWN, 1970.
- Lesiński, Henryk. „Organizacja i działalność oddziałów Polskiego Towarzystwa Historycznego na Pomorzu Zachodnim w latach 1953–1985”. *Zapiski Historyczne* (1986), 4: 75–89.
- Lesiński, Henryk. „Państwowa Służba Archiwalna”. W: *Pomorze Szczecińskie 1945–1965*, red. Edmund Dobrzycki, Henryk Lesiński, Zdzisław Łaski, 643–647. Poznań–Szczecin: Wydawnictwo Poznańskie, 1967.
- Lesiński, Henryk. „Perspektywy rozwoju badań historycznych w Szczecinie”. *Ziemia i Morze*, 11.08.1956, 4.
- Lesiński, Henryk. „Początki i rozwój stosunków polsko-hanzeatyckich w XIII w.”. *Przegląd Zachodni* (1952), 5–6: 130–145.
- Lesiński, Henryk. „Pod przewagą feudalnego państwa zachodniopomorskiego (1534–1653)”. W: *Dzieje Kołobrzegu*, red. Henryk Lesiński, 54–76. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1965.
- Lesiński, Henryk. „Pod rządami Szwecji i Prus (1653–1806)”. W: *Dzieje Goleniowa (XIII–XX wiek)*, red. Henryk Lesiński, 32–46. Szczecin: Urząd Miasta i Gminy w Goleniowie, 1990.
- Lesiński, Henryk. „Pomorze Zachodnie w latach wojny trzydziestoletniej”. W: *Z dziejów wojennych Pomorza Zachodniego*, red. Benon Miśkiewicz, 172–209. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1972.

- Lesiński, Henryk. „Powstanie i rozwój Wyższej Szkoły Pedagogicznej w Szczecinie 1968–1976”. W: *Nauka polska na Pomorzu Szczecińskim 1946–1956–1976*, red. Henryk Lesiński, 121–131. Szczecin: WSP, 1979.
- Lesiński, Henryk. „Problem naukowego rozpoznania archiwów”. *Archeion* 37 (1962): 61–64.
- Lesiński, Henryk. „Przemiany w stosunkach handlowych miast Pomorza Zachodniego w drugiej połowie XVII i początkach XVIII wieku”. W: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda. T. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego, 173–216. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003.
- Lesiński, Henryk. „Rola nauki w rozwoju społeczno-gospodarczym Pomorza Zachodniego”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1980), 2–3: 109–116.
- Lesiński, Henryk. „Rozdrobienie feudalne 1237–1478”. W: *Dzieje Szczecina*. T 2: *wiek X – 1805*, red. Gerard Labuda, 59–160. Warszawa: PWN, 1963.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój floty i zasięg geograficzny żeglugi morskiej miast zachodniopomorskich w latach 1648–1720”. *Szczecińskie Roczniki Naukowe* 4 (1989), 1: 7–20.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój handlu morskiego Kołobrzegu z krajami Skandynawii w XVII i XVIII wieku”. W: *Ars Historica. Prace z dziejów powszechnych i Polski*, 635–651. Poznań: Wydawnictwo Naukowe UAM, 1976.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój handlu morskiego miast zachodniopomorskich”. W: *Historia Pomorza*, red. Gerard Labuda. T. 2 (do roku 1815), cz. 3: *Pomorze Zachodnie w latach 1648–1815*, oprac. Zygmunt Szultka, Henryk Lesiński, przy współudziale Dariusza Łukaszewicza, Alfreda Wielopolskiego, 699–728. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 2003.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój handlu morskiego Szczecina w XVI–XVIII wieku”. W: *Estuarium Odry i Zatoka Pomorska w rozwoju społeczno-gospodarczym Polski*, red. Hubert Bronk, 78–88. Szczecin: Uniwersytet Szczeciński, 1990.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój kultury”. *Szczecińskie. Rozwój regiony w Polsce Ludowej*, red. Henryk Lesiński, 246–260. Warszawa: PWN, 1970.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój nauki i szkolnictwa wyższego w Szczecinie”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1975), 3–4: 242–243.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój oświaty, nauki i kultury na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1965”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1965), 6: 155–170.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój portu na tle stosunków handlowych Szczecina od XIII do początków X wieku”. W: *Port szczeciński. Dzieje i rozwój do 1970 roku*, red. Bronisław Dziedziul, 11–49. Warszawa–Poznań: PWN, 1975.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój Stargardu od XIII do końca XVIII wieku”. W: *Z dziejów Ziemi Stargardzkiej*, red. Bogdan Dopierała, 99–124. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1969.
- Lesiński, Henryk. „Rozwój wymiany handlowej Szczecina i Strzałowa z krajami skandynawskimi w XVIII w.”. W: *Strefa bałtycka w XVI–XVIII w. Polityka, społeczeństwo, gospodarka* (Ogólnopolska sesja naukowa zorganizowana z okazji 70-lecia urodzin Profesora Edmunda Cieślaka), red. Jerzy Trzoska, 207–218. Gdańsk: Marpress, 1993.

- Lesiński, Henryk. „Sól kołobrzaska w XVII i w pierwszej połowie XVIII wieku”. *Zapiski Historyczne* 44 (1979), 1: 5–23.
- Lesiński, Henryk. „Sprawy przyszłego Uniwersytetu w Szczecinie przedmiotem obrad STN”. *Szczecin* (1959), 3: 111–112.
- Lesiński, Henryk. „Stan i perspektywy rozwoju szczecińskiego środowiska humanistycznego”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1981), 3–4: 7–13.
- Lesiński, Henryk. „Szczecińskie środowisko historyczne”. *Zapiski Historyczne* (1979), 2: 59–74.
- Lesiński, Henryk. „Szczecińskie szkolnictwo wyższe w latach 1945–1976”. W: *Nauka polska na Pomorzu Szczecińskim 1946–1956–1976*, red. Henryk Lesiński, 29–41. Szczecin: WSP, 1979.
- Lesiński, Henryk. „Szkolnictwo wyższe i instytucje naukowo-badawcze”. W: *Szczecińskie. Rozwój regiony w Polsce Ludowej*, red. Henryk Lesiński, 236–246. Warszawa: PWN, 1970.
- Lesiński, Henryk. „Szkolnictwo wyższe i nauka na Pomorzu Zachodnim w latach 1945–1985”. W: *Społeczeństwo i gospodarka Pomorza Zachodniego*, (materiały z konferencji naukowej), red. Stanisław Szały, 356–368. Koszalin: Wydawnictwa Naukowe US, 1987.
- Lesiński, Henryk. „Udział Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w życiu szczecińskiego środowiska naukowego”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1968), 2: 147–152.
- Lesiński, Henryk. „Udział wojsk polskich w wojnach pomorsko-brandenburskich w latach 1419–1427”. *Zapiski Historyczne* (1962), 4: 523–539.
- Lesiński, Henryk. „W państwie brandenbursko-pruskim (1656–1806)”. W: *Dzieje Kołobrzegu*, red. Henryk Lesiński, 77–102. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1965.
- Lesiński, Henryk. „W sprawie bibliotek naukowych w Szczecinie”. *Zapiski Szczecińskie* (1956), 1: 28–33.
- Lesiński, Henryk. „W zjednoczonym Księstwie Zachodniopomorskim (1478–1653)”. W: *Dzieje Goleniowa (XIII–XX wiek)*, red. Henryk Lesiński, 19–31. Szczecin: Urząd Miasta i Gminy w Goleniowie, 1990.
- Lesiński, Henryk. „W zjednoczonym państwie zachodniopomorskim”. W: *Dzieje Koszalina*, red. Bogusław Drewniak, Henryk Lesiński, 92–130. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1967.
- Lesiński, Henryk. „Wymiana towarowa Szczecina z zapleczem lądowym w XVI i pierwszej połowie XVII w.”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1991), 4: 5–22.
- Lesiński, Henryk. „Z dziejów dawnego Goleniowa”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1973), 2: 5–23.
- Lesiński, Henryk. „Z dziejów Nowogardu i Ziemi Nowogardzkiej”. W: *Z dziejów Ziemi Nowogardzkiej*, red. Kazimierz Golczewski, 25–46. Poznań: IZP, 1971.
- Lesiński, Henryk. „Z dziejów wyspy Wolin”. W: *Problemy organizacyjne i naukowe ochrony przyrody (w X rocznicę utworzenia Wolińskiego Parku Narodowego)*, 7–31. Szczecin: Towarzystwo Naukowe Organizacji i Kierownictwa, 1970.
- Lesiński, Henryk. „Zarys dziejów Kamienia Pomorskiego”. *Rocznik Kamiński* (1971), 3: 3–20.

- Lesiński, Henryk. „Źródła do dziejów Bałtyku, w Archiwum Państwowym w Kopenhadze”. *Zapiski Historyczne* (1969), 4: 194–195.
- Lesiński, Henryk. „Źródła historyczne i ich wykorzystanie przez krajoznawcę”. *Kwartalnik Turystyczno-Krajoznawczy Województw Północnych* (1988), 2: 11–13.
- Lesiński, Henryk. „Związki gospodarcze Pomorza Zachodniego z Polską w XIII–XVIII w.” W: *1000 lat nad Odrą i Bałtykiem*, red. Kazimierz Golczewski, 137–153. Szczecin: KW PZPR, 1966.
- Lesiński, Henryk. „Związki Kołobrzegu z Polską na tle dziejów miasta”. *Zeszyty Naukowe WSN w Szczecinie* (1972), 6: 203–228.
- Lesiński, Henryk. „Główne linie rozwoju gospodarczo-społecznego Kołobrzegu w XIII–XVIII wieku”. *Szczecin* 1–2 (1960): 21–38.
- Lesiński, Henryk. *Handel morski w Kołobrzegu w XVII i XVIII wieku*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe WSP w Szczecinie, 1982.
- Lesiński, Henryk. „Szkolnictwo wyższe i nauka w Szczecinie”. *Przegląd Zachodniopomorski* (1994), 1: 103–123.
- Lindmajer, Józef. „Historiografia Pomorza Zachodniego 1945–1968”. *Rocznik Koszaliński* (1968), 5: 189–214.
- Macholak, Jan. *Polskie Towarzystwo Historyczne. Oddział w Szczecinie 1950–2000*. Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2000.
- Mądry, Wojciech. *Władysław Kowalenko (1884–1966). Badacz dziejów dawnej Słowiańszczyzny na lądzie i morzu*. Warszawa: Instytut Sławistyki Polskiej Akademii Nauk, 2019.
- Migdalski, Paweł. „Stan i potrzeby polskojęzycznych edycji źródeł do dziejów Księstwa Pomorskiego”. W: *Piśmiennictwo na Pomorzu Zachodnim do końca XVIII wieku*, red. Joanna Kosman, 9–31. Szczecin: Wydawnictwo Archiwum Państwowego „Dokument”, 2015.
- Piskorski, Jan Maria. „Pommern bis zum Ende des 30-jährigen Krieges in der Geschichtsschreibung Nordpolens”. *Zapiski Historyczne* 57 (1992), 1: 37–61.
- Piskorski, Jan Maria. *Miasta księstwa szczecińskiego do połowy XIV wieku*. Warszawa–Poznań: PWN, 1987.
- Podrański, Jerzy. „Zasada pertynencji terytorialnej w świetle materiałów Archiwum w Szczecinie”. *Archeion* 71 (1981): 40–43.
- Ptaszyński, Radosław, red. *Kołobrzeg i okolice poprzez wieki. Studia i szkice*. Szczecin: Wydawnictwo Kadruk, 2010.
- Radosław, Gaziński, Włodzimierz Stępiński, red. *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczonego życie i dzieło*. Szczecin: Zapol, 2010.
- Rębkowski, Marian. *Pierwsze lokacje miast w Księstwie Zachodniopomorskim, przemiany przestrzenne i kulturowe*. Kołobrzeg: Instytut Archeologii i Etnologii Polskiej Akademii Nauk, 2001.
- Schwann, Stanisław. „Politechnika Szczecińska w latach 1945–1960”. *Szczecin* (1960), 10–11: 25–60.
- Ślaski, Kazimierz, red. *Pomorze Zachodnie—nasza ziemia ojczysta*. Poznań: Wydawnictwo Poznańskie, 1960.

- Ślaski, Kazimierz. „Osiągnięcia historiografii Pomorza w Polsce Ludowej”. *Przegląd Zachodniopomorski* 19 (1965), 4: 5–19.
- Ślepowroński, Tomasz. „Henryk Lesiński und Johannes Schildhauer – zwei Kenner pommerscher Landesgeschichte in der VRP und DDR”. W: *Ene vruntlike tohopesate. Beiträge zur Geschichte Pommerns, des Ostseeraums und der Hanse*, red. Sonia Birli i in., 559–570. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, 2016.
- Ślepowroński, Tomasz. „Miejsce Henryka Lesińskiego w historiograficznym, zachodniemieckim dialogu polsko-niemieckim”. W: *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczzonego życie i dzieło*, red. Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, 111–126. Szczecin: Zapol, 2010.
- Ślepowroński, Tomasz. „Na drodze do «czerwonego uniwersytetu». Powstanie Uniwersytetu Szczecińskiego w świetle opinii szczecińskiej prasy podziemnej (1984–1985)”. *Przegląd Zachodniopomorski* 37 (2022): 287–314.
- Ślepowroński, Tomasz. *Polska i wschodniemiecka historiografia Pomorza Zachodniego (1945–1970). Instytucje – koncepcje – badania*. Szczecin: Zapol, 2008.
- Ślepowroński, Tomasz. „Powstanie i przemiany środowiska historycznego Szczecina do połowy lat pięćdziesiątych XX w.”. W: *W poszukiwaniu tożsamości. Październik '56 na Pomorzu Zachodnim*, red. Małgorzata Machałek, Adam Makowski, 148–162. Szczecin: Oficyna Wydawnicza ATUT, 2007.
- Stępiński, Włodzimierz. „Czasopiśmiennictwo historyczne Pomorza Zachodniego od drugiej połowy XIX wieku po czasy współczesne”. *Zapiski Historyczne* 63 (1998), 2: 43–84.
- Stępiński, Włodzimierz. „Die polnische Forschung über die Geschichte Pommerns im 19. und 20. Jahrhundert. Forschungsstand und Forschungsprobleme”. W: *Pommern. Geschichte – Kultur – Wissenschaft (2. Kolloquium zur Pommerschen Geschichte 13. Und 14. September 1991)*, 23–36. Greifswald: Verlag Historisches Institut der Ernst-Moritz-Arndt-Universität Greifswald, 1991.
- Stępiński, Włodzimierz. „W kwestii ideologii i martyrologii w tradycji regionalnej i edukacji społeczeństwa na Pomorzu Zachodnim (1945–1975/1980)”. *Edukacja Humanistyczna* (1999), 1: 43–71.
- Stępiński, Włodzimierz. *Kamień Pomorski w XII i XIII wieku*. Poznań: PWN, 1975.
- Stępiński, Włodzimierz. *Przemiany kapitalistyczne w życiu gospodarczym Szczecina w pierwszej połowie XIX wieku*. Poznań: PWN, 1984.
- Stobiecki, Robert. *Historiografia PRL. Ani dobra, ani mądra, ani piękna... ale skomplikowana. Studia i szkice*. Warszawa: Trio, 2007.
- Turek-Kwiatkowska, Lucyna, Kazimierz, Kozłowski. „Profesor Henryk Lesiński jako archiwista i organizator życia naukowego oraz kulturalnego w środowisku szczecińskim”. *Przegląd Zachodniopomorski* 39 (1995), 2: 7–21.
- Wachowiak, Bogdan. „Dzieje Pomorza Zachodniego do XIII w. do połowy XVII wieku w powojennej historiografii polskiej i obcej”. *Przegląd Zachodniopomorski* 20 (1975), 2: 161–174.
- Wachowiak, Bogdan. „Henryk Lesiński (1923–1994)”. *Studia historica Slavo-Germanica* 20 (1995): 238–239.

- Wachowiak, Bogdan. „Pomorze w polskich badaniach historycznych lat 1953–2002 (pięćdziesięciolecie Zakładu Historii Pomorza PAN)”. *Acta Cassubiana* 4 (2002): 277–294.
- Włodarczyk, Edward. „«Szczecin» – czasopismo poświęcone sprawom regionu zachodniopomorskiego jako prekursor «Przeglądu Zachodniopomorskiego» w latach 1957–1962”. *Przegląd Zachodniopomorski* (2013), 1: 23–38.
- Włodarczyk, Edward. „Die Hauptrichtungen der nordpolnischen Forschungen über die Geschichte Pommerns (von der Mitte des 17. bis zur Mitte 20. Jahrhunderts)”. *Zapiski Historyczne* 57 (1992), 1: 205–220.
- Włodarczyk, Edward. „Henryk Lesiński – organizator życia naukowego w Szczecinie”. W: *Ziemiom Odzyskanym umysł i serce. Henryk Lesiński. Uczzonego życie i dzieło*, red. Radosław Gaziński, Włodzimierz Stępiński, 33–37. Szczecin: ZAPOL, 2010.
- Włodarczyk, Edward. *Rozwój gospodarczy miast portowych pruskich prowincji nadbałtyckich w latach 1808–1914*. Wrocław: Ossolineum, 1987.
- Włodarczyk, Edward. *Studia z dziejów pruskiej gospodarki i polityki morskiej w latach 1815–1939*. Szczecin: Wydawnictwo Naukowe US, 2020.
- Włodarczyk, Edward. *Wielki przemysł Szczecina w latach 1850–1914*. Poznań: PWN, 1982.

Abstrakt

Henryk Lesiński należy do najwybitniejszych polskich pomorzoznawców, jest także jednym z Ojców-Założycieli środowiska historycznego w Szczecinie. Jak większość historyków pierwszego pokolenia badaczy, przybył w latach 50. XX wieku do Szczecina, po ukończeniu Uniwersytetu w Poznaniu i tutaj rozwijał swoją karierę naukową. Stał na czele wielu instytucji nauki zachodniopomorskiej: Wojewódzkiego Archiwum Państwowego w Szczecinie, szczecińskiej Pracowni Zakładu Historii Pomorza IH PAN, szczecińskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Historycznego, Wyższej Szkoły Nauczycielskiej, Wyższej Szkoły Pedagogicznej, będąc do swojej śmierci autentycznym i powszechnie szanowanym liderem środowiska. Odcisnął wyraźne piętno na polskiej historiografii Pomorza Zachodniego, stając się niekwestionowanym specjalistą dziejów miast, żeglugi i handlu morskiego w średniowieczu i epoce nowożytnej.

Henryk Lesiński's scholarly achievements in the context of Polish historiography of Western Pomerania

Abstract

Henryk Lesiński is one of the most prominent Polish scholars of Western Pomerania and one of the founding fathers of the historical community in Szczecin. Like most historians of the first generation of researchers, he arrived in Szczecin in the 1950s after graduating from the University of Poznań, and he developed his academic career there. He held leading positions in many scientific institutions in Western Pomerania, including the Provincial State

Archive in Szczecin, the Szczecin Branch of the Institute of History of the Polish Academy of Sciences, the Szczecin Branch of the Polish Historical Society, and the Higher Pedagogical School. Until his death, he was an authentic and widely respected leader in the community. He made a significant impact on Polish historiography of Western Pomerania and became an unquestioned specialist in the history of cities, maritime navigation, and maritime trade in the medieval and modern eras.

Cytowanie

Tomasz Ślepowroński, „Dorobek naukowy Henryka Lesińskiego na tle polskiej historiografii Pomorza Zachodniego”, *Przegląd Zachodniopomorski* 38 (2023), 67: 45–74. DOI: 10.18276/pz.2023.38-03.